

EPYON SCHENCK

ΚΑΤΑΓΙΣ

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΕΤΟΣ Β'
30 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1902

ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΜΑΣ

Ἐπιστολαὶ Ἑλληνίδος πρὸς φίλην.*

Β'. ΤΑ „ΠΡΑΞΙΤΕΛΕΙΑ“ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ

Φιλάτη μου,

Ἡ ἐπιστολὴ τὴν ὅποιαν σχεδὸν παιζόνσα σοῦ ἔγραψα περὶ τοῦ Ἐπινήρων τῆς Ἐστρίας, σοῦ ἥνοιξε, μοῦ γράφεις, τὴν ὄρεξιν πρὸς μελέτην ἔκτενεστέρων τοιούτων ἀναγνωσμάτων. Φρονεῖς — καὶ ἔχεις νομίζω δίκαιον — ὅτι αἱ ἀρχαιολογικαὶ μελέται, ὅταν εἶναι ἀπηλλαγμέναι τῶν ἐπιστημονικῶν ὅρων, τοὺς ὅποιους μόνον οἱ εἰδικοὶ ἐπιστήμονες κατανοοῦσιν, ἀποτελοῦσιν ἀναγνώσματα δυνάμενα ὑπὲρ πᾶν ὅλον νὰ κινησοσιν εἰς μέγαν βαθμὸν τὸ ἐνδιαφέρον παντὸς εὐπαιδεύτον ἀναγνώστου καὶ μάλιστα Ἑλλήνος. Μὲ παρακαλεῖς λοιπὸν νὰ σοῦ γράψω συνοψίζουσα ἔκτενέστερον, καὶ εἰ δυνατὸν στενογραφοῦσα, τινάς τῶν ἐν τοῖς ἐνταῦθα Μουσείοις καὶ ταῖς ἔναις ἀρχαιολογικαῖς Σχολαῖς ἀρχαιολογικῶν ἔκεινων διαλέξεων, περὶ ὃν ἀγανώσκεις συχνὰ εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν,

ὅτι πολλάκις ἐπὶ μίαν καὶ πλέον ὡραν ἀπησχόλησαν τὸ ἐνδιαφέρον ὅχι μόνον τῶν εἰδικῶν ἀρχαιολόγων, ἀλλὰ καὶ πολιαριθμού ἀκροατηρίου.

Δοιπὸν νομίζω ὅτι συμμορφοῦμαι μὲ τὴν ἐπιθυμίαν σου στέλλοντα σημερόν πλῆρες ἀντίγραφον μιᾶς τοιαύτης ἀρχαιολογικῆς ἀνεκδότου εἰσέτι διμιάς, γενομένης πρότιος χρόνου ὑπὸ τοῦ κ. I. Σβορώνου, διευθυντοῦ ἐνὸς τῶν Μουσείων μας, ἐν συνεδρίᾳ τῆς ἐνταῦθα Αὐτοκρατορικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Ἡ μελέτη αὕτη ἀναφέρεται εἰς ἐν τῶν περιφημοτέρων κειμηλίων τῶν Μουσείων μας, ἥτοι εἰς τὰ πρότινα μόλις ἐτῶν ἀνακαλυφθέντα ἐν Μαντινείᾳ «Πραξιτελεῖα ἀνάγλυφα τῶν Μουσῶν», περὶ τῶν ὅποιων βιβλιοθήκη διόλκηρος ἐγράφη ὑπὸ τῶν ἔνων, τίποτε δμως ἐλληνιστί.

Νομίζω ὅτι ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς θὰ τέρψῃ τὸ πνεῦμά σου καὶ θὰ κορέσῃ τὴν τόσον ἀπρο-

* Ἰδε σελ. 232.

όπτως ἐκδηλωθεῖσαν ἀρχαιολογικήν σου δρεῖν. Πρὸς τούτοις δὲ ὅτι θὰ σοῦ χοησιμεύσῃ ὡς δεῖγμα τῆς φροντίδος καὶ ἀγάπης, μεθ' ὧν ἔξετάζονται καὶ μελετῶνται νῦν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ὑπό τινων τῶν συμπατριωτῶν μας.

Περὶ τοῦ ἴδιαζοντος τῷ κ. Σβορώνῳ τρόπου μελέτης τῶν ἀρχαιολογικῶν ζητημάτων ἀναγκαῖον θεωρῶ νὰ σοῦ σημειώσω, ἐν εἴδει εἰσιγωγῆς εἰς τὸ χειρόγραφὸν τοῦ, τὰ ἔξῆς ἄτινα μοῦ ἔλεγε κατὰ τινα τῶν ἀρχαιολογικῶν περιπάτων μας.

«Ἐπιθυμῶν νὰ διαδοθῶσιν ἐν Ἑλλάδι εἰς εὐρεῖς κύκλους αἱ ἀρχαιολογικαὶ γνώσεις, ἵνα οὕτως ἀναπτυχθῇ πεφωτισμένον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν μνημείων τῶν προγόνων μας, δὲν ἀκολουθῶ τὸ σύστημα τῶν ἀρχαιολόγων ἐκείνων, οἵτινες διμιοῦσι καὶ γράφουσι μόνον δι' ἐπιστήμονας γνωρίζοντας λεπτομερῶς τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστημονικοὺς δρους, τὴν βιβλιογραφικὴν ἰστορίαν ἐκάστου μνημείου, τὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ ἐκάστης καλλιτεχνικῆς ἐποχῆς καὶ τὰ τοιαῦτα. Προσπαθῶ πάντοτε νὰ είμαι κατανοητὸς ἀκόπως καὶ εὐχαρίστως ὑπὸ παντὸς εὐπαιδεύτοντος ἀπλῶς ἀκροατοῦ ἥτις ἀναγνῶστον μου. Πρὸς τοῦτο δὲ πρώτιστα ἐκδέτω δόσον δυνατὸν λεπτομερῶς καὶ σαφῶς, ἀνευ ἐπιστημονικῶν τριβόλων, τὴν ἰστορίαν ἐκάστου ζητήματος, ἀπαλλάττων οὕτω καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχαιολόγους τοῦ κόπου τοῦ νὰ συμβουλεύωνται ἐκάστοτε περὶ ἐκάστου ζητήματος τὴν βιβλιοθήκην των. Κατὰ δὲ τὴν ἐκτίμησιν τῶν παρ' ἐνὸς ἐκάστου γραφέντων περὶ ἐκάστου ζητήματος, δὲν ἐπιτρέπω εἰς τὸ πνεῦμα μου νὰ ἐπηρεασθῇ ὑπὸ τοῦ δνόματος τοῦ γράφοντος, δόσον μέγας καὶ ἀν εἶναι οὗτος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐλάχιστος δ' ἔγω, ἀλλ' ἐρευνῶ ἐπιμελῶς τὴν οὖσιν καὶ ἔννοιαν τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ, ὡν βάσις κατ' ἐμὲ δέον νὰ είναι δόχι τὸ «αὐτὸς ἔφα» οἰουδήποτε, ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα, ἄτινα ἀπαιτῶ νὰ συμφωνῶσι πρός τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς κανόνας τῆς οὐχὶ πολυπλόκου καὶ νεφελώδους ἀλλὰ κοινῆς λογικῆς, ἥτις τυγχάνει, νομίζω, καὶ ἡ ὑγιεστέρα πασῶν. Τέλος ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν τε ἀλλοτρίων καὶ τῶν ἴδιων μου γνωμῶν χωρίζω αὐτὰς πρῶτον μὲν εἰς τὰς θετικῶς καὶ ἀναμφισβήτητως ἐπ' αὐτῶν τῶν ορητῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων στηριζομένας, δεύτερον δ' εἰς τὰς κατ' εἰκασίαν ἐκείνας δι' ὧν ἀνακάζεται πᾶς δημιουργικὸς ἀρχαιολόγος νὰ πληροῖ τὰ χάσματα ἄτινα παρουσιάζουσι, σχεδὸν πάντοτε, τὰ ἀρχαιολογικὰ ζητήματα, ὡς ἐκ τῶν σποράδην μόλις διασωθεῖσῶν ἀρχαίων μαρτυ-

ριῶν, τῶν πολλάκις καὶ ἐντελῶς ἐλλειπούσων.»

«Βεβαίως αἱ ἔνεκα τῆς ἀτελείας τῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος εἰδήσεων ἀναπόφευκτοι εἰκασίαι καὶ συμπεράσματα εἶνε τὸ δυσχερέστατον καὶ ἐπικινδυνώδεστατον μέρος ἐκάστης ἀρχαιολογικῆς μελέτης. Τὸ μόνον δὲ τελεσφόρον μέσον τοῦ νὰ μὴ ναναγῆ ἀφεύκτως κατ' αὐτὰς καὶ δ' ἀριστος τῶν ἀρχαιολόγων εἶναι, νομίζω, τὸ νὰ φροντίσῃ οὗτος διὰ μακρᾶς καὶ ἀδιαλείπτου μελέτης πάντων συγχρόνως τῶν ἀρχαίων παντοειδῶν μνημείων καὶ κυρίως τῶν κειμένων τῶν ἀρχαίων συγχραφέων, ἵνα ἡ φαντασία αὐτοῦ λειτουργῇ ὡς ἡ φαντασία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες ἐφαντάσθησαν καὶ ἔπλασαν τὰ μνημεῖα ταῦτα. Ἀληθῶς δὲ σκεπτόμενος καὶ φανταζόμενος οὐχὶ ὡς σύγχρονος ἡμῖν σοφός, ἀλλ' ὡς ἀπλοῦς πολίτης ἢ καλλιτέχνης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐμπεποτισμένος ὑπὸ τῶν γνώσεων καὶ προλήψεων, μάλιστα τῶν θρησκευτικῶν, τοῦ ἀρχαίου κόσμου, εἶναι φυσικώτατον, νομίζω, νὰ εἰκάζῃ σχεδὸν πάντοτε τὸ ἀληθὲς ἥτις τοῦλάχιστον νὰ κατορθοῖ νὰ μαντεύῃ, εἶπερ τις καὶ ἄλλος, τὸ δμοιάληθες.»

«Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφήρμοσα πάντοτε κατὰ τὰς μελέτας μου· ἀλλ' εἶναι τόσον δύσκολον τὸ νὰ κατορθωσῃ τις νὰ ἀπεκδυθῇ τὸν σύγχρονον ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ τῶν συγχρόνων ἴδεων, φρονημάτων, πίστεων, προλήψεων κτλ., ἵνα οὕτω σκέπτηται καὶ φαντάζεται ὡς ἀρχαῖος Ἑλλην, ὡστε δὲν τολμῶ νὰ ἰσχυρισθῶ διτὶ τὸ κατώρθωσα.»

Καὶ ταῦτα μὲν μοῦ ἔλεγεν οὗτος. Σὺ δέ, φιλάττη μου, ἀφοῦ ἀναγνῶσῃς τὸ χειρόγραφον καὶ θαυμάσῃς τὰς ἐκίνδυνας τὰς δροίας σοῦ στέλλω, γράψε μου ἀν καὶ εἰς τὸ μέλλον θέλλης νὰ σοῦ στέλλω τοιαύτας ἐκτενεῖς μελέτας ἥτις μήπως προτιμᾶς συνοπτικὰς ἐκθέσεις δροία ἥτις περὶ τοῦ Ἐπινήτρου τῆς Ἐρετρίας.

Χαῖρε.

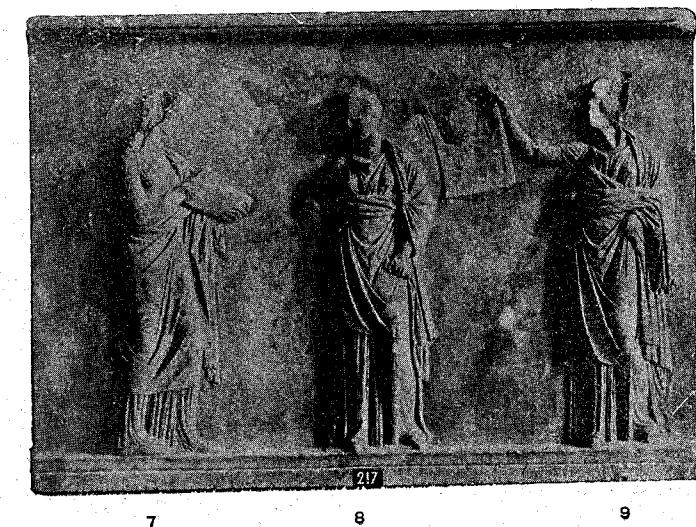
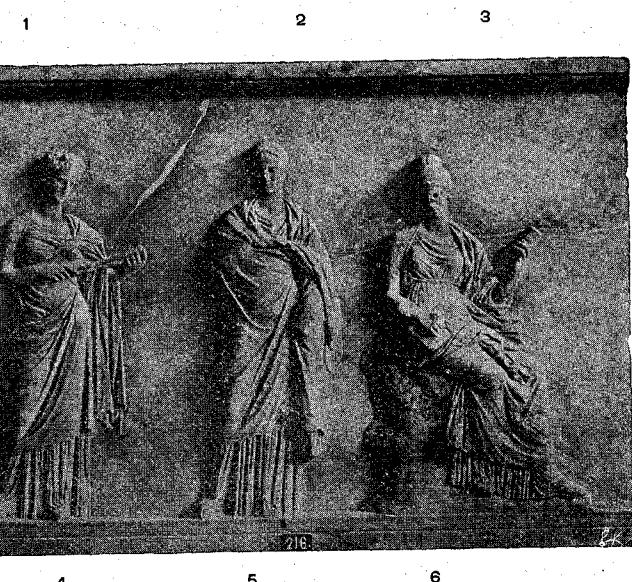
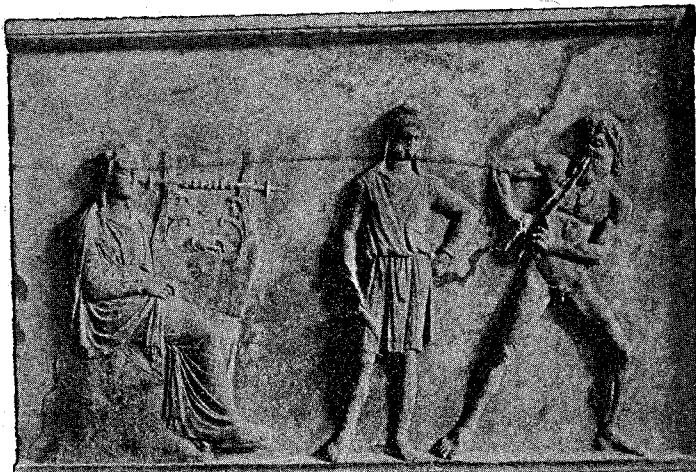
*H ἀγαπᾶσά σε
MANTO*

ΤΑ «ΠΡΑΞΙΤΕΛΕΙΑ» ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ

ΑΡΧΑΙΟΝ ΜΟΥΣΙΚΟΝ ΒΗΜΑ

Κυρίαι καὶ Κύριοι,

Τὰ πρὸ ήμῶν τρία εὐμεγέθη ἀνάγλυφα (Εἰκόνες 1-3) ἀποτελοῦσιν ἐν τῶν λαμπροτέρων κοσμημάτων τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου,

ΠΛΑΞ Α

Εἰκὼν 1.

ΠΛΑΞ Β.

Εἰκὼν 2.

ΠΛΑΞ Γ

Εἰκὼν 3.

είναι δὲ νῦν περίφημα παρὰ τοῖς ἀρχαιολόγοις, ἀν καὶ μόλις πρό τινος ἀνεκαλύψθησαν· τὰ δὲ περὶ αὐτῶν γραφέντα, κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῶν διαρρεύσασαν δεκαπενταετίαν, εἶνε τόσον πολλά, ὅστε πρὸν ἡ ἐπιληφθῶ τῆς ἐκθέσεως τῶν ὅσων σχετικῶς πρὸς ταῦτα ἔχω ἔγωνά σᾶς εἴπω, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ὑπενθυμίσω ὑμῖν ταῦτα διὰ βραχέων.

α') Τσιροία τῶν ἀναγλύφων.

Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1887 ὁ τότε ἑταῖρος τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς ἀρχαιολ. Σχολῆς κ. Fougères ἀνασκάπτων τὰ ἔρειπα τῆς ἀρχαίας Μαντινείας τῆς Ἀρκαδίας ἀνεκαλύψει τὰς τρεῖς ταύτας πλάκας ἐστρωμένας ὡς δάπεδον ἀρχαίου βυζαντινοῦ ναοῦ μετὰ τῶν παραστάσεων αὐτῶν πρὸς τὸ ἔδαφος ἐστραμμένων. Στηριζόμενος δὲ εἰς χωρίον τι τοῦ Παυσανίου, ὡς αὐτός, — κατόπιν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν πλακῶν — διώρθωσεν αὐτό, καὶ κρίνων ἐκ τῆς τεχνοτροπίας τῶν ἀναγλύφων, ἦν ἐθεώρησεν ὡς Πραξιτέλειον, ἀπεφήνατο διὰ τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἀπετέλουν ποτὲ τὸν διάκοσμον τοῦ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευομένον βάθμον τῶν ἐν Μαντινείᾳ ἀγαλμάτων τῆς Λητοῦς καὶ τῶν τεκνῶν αὐτῆς, ἔργων τοῦ Πραξιτέλους.¹⁾

Ἐννοεῖται διὰ τοῦτο διήγειρε τὴν χαρὰν τῶν ἀρχαιολόγων, προυκάλεσε δὲ καὶ τὴν μελέτην τῶν δοκιμωτάτων ἐξ αὐτῶν, διότι δὲν εἶναι βεβαίως σμικρὸν ἢ συνήθες τι πρᾶγμα ἡ ἀνεύρεσις ἔργου τοῦ Πραξιτέλους!

Οἱ πρῶτοι, κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως, ἦτοι τὸ 1887 καὶ τὸ 1888, δημοσιεύσαντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ κ. Fougères, ἦτοι οἱ κκ. Foucart,²⁾ Ravaission,³⁾ Theod. Reinach,⁴⁾ Löschke⁵⁾ καὶ Furtwängler,⁶⁾ ἀδιστάκτως παρεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ κ. Fougères. Μόνος δὲ Wolters ἐν Ἰδιωτικῇ ἐπιστολῇ πρὸς φίλον, δημοσιεύθεισῃ παρὰ τούτου,⁷⁾ ἀπεφήνατο στηριζόμενος εἰς τὸ σχῆμα τῶν μεταλλίνων συνδέσμων τῶν πλακῶν, διὰ τοῦτο «εἶνε ἔργα μεταγενεστέρων χρόνων τῶν τοῦ Πραξιτέλους καὶ

1) Fougères ἐν Bulletin de Corresp. Hellénique XI (1887) p. 488 καὶ XII (1888) p. 104-128, pl. I-III.

2) Compte-rendu de l'Acad. des Inscr. et B.—Lettres, 1887, 11 Nov.

3) Compte-rendu de l'Acad. des Inscr. et B.—Lettres, 1888, mars-avril p. 83.

4) Revue des études grecques I, 1888, p. 114. Note 3.

5) Jahrbuch des Kais. D. Instit. 1888 p. 92, Anm. 7.

6) Berliner Philol. Wochenschrift, 1888. Sp. 1482.

7) Classical Review 1887, p. 317.

διὰ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δύνανται νὰ ὕσιν ἔργα αὐτοῦ τοῦ Πραξιτέλους».

Ἐπῆλθεν εὐθὺς κατόπιν δὲ πρῶτον μὲν ἐν τῷ 1888 ἐν τῆς Kunstmuseum τέχνης τῶν ἀναγλύφων, μεγάλη Kunstmythologie αὐτοῦ,⁸⁾ στηριζόμενος εἰς πλήθος πυκνοτάτων, ραγδαίων καὶ παντοίας φύσεως ἐπιχειρημάτων, ἥτοι φιλολογῶν, τεχνικῶν, τεχνοτροπικῶν, αἰσθητικῶν καὶ μυθολογικῶν, διὰ μακρῶν τὴν πεποίθησιν αὐτοῦ διὰ τὰ ἔργα ταῦτα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸν Πραξιτέλην ἡ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἀνήκουσιν οὐδὲν ἔλαττον ἢ εἰς αὐτοὺς τοὺς ωμαϊκοὺς χρόνους τοῦ Β' αἰώνος π. Χ.

Μὴ ἀρκεσθεῖς δὲ εἰς τὴν ἴδιαν αὐτοῦ γνώμην καὶ πεποίθησιν ἐδημοσίευσε καὶ ἐπιστολὰς πρὸς αὐτὸν δύο ἄλλων δοκίμων γερμανῶν ἀρχαιολόγων, γραφείσας ἐν Ἀθήναις μετὰ ἔξετασιν αὐτῶν τῶν πρωτοτύπων.

Ο εἰς τῶν δύο τούτων σοφῶν, δὲν δὲν δημάζει δὲ Overbeck, χαρακτηρίζει δημοσίᾳ ὡς «δόκιμον Γερμανὸν ἀρχαιολόγον», ἀπεφήνατο, διὰ «αἱ μὲν παραστάσεις τῶν ἀναγλύφων φαίνονται οὖσαι ἀντίγραφα καλοῦ πρωτοτύπου Ἑλληνικῶν χρόνων, ἢ ψυχρὰ δημοσίᾳ καὶ ἐπιπλαίαις ἐκτέλεσις αὐτῶν ἀγει εἰς τὸ συμπέρασμα διὰ πρόκειται περὶ ἔργων ωμαϊκῶν χρόνων».

Ο δὲ ἔτερος τῶν σοφῶν, δὲ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κενιγσβέργης κ. G. Hirschfeld, ἔγραψε τῷ Overbeck πολὺ κατηγορηματικότερον, διὰ «ἡ μὲν ἔργασία εἶναι ἔηρα καὶ ἐπιπλαίαις καὶ προϊόντων δειλῆς χειρός, αὐτὸς δὲ πιστεύει διὰ οὐδεὶς εὑρισκόμενος πρὸ τοῦ μαρμάρου δύνανται νὰ σκεφθῆ διὰ πρόκειται περὶ πρωτοτύπου ἔργουν. Τέλος διὰ κατὰ τὴν κρίσιν καὶ πεποίθησιν αὐτοῦ εἶνε ἔργα τοῦ Β' ἢ καὶ τοῦ Α' αἰώνος π. Χ.».

Ἐν τῷτο κατόπιν γερμανὸς ἀρχαιολόγος, δὲ κ. Hauser,⁹⁾ ἀπεφήνη ἐπίσης διὰ τὰ ἀνάγλυφα τῆς Μαντινείας οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸν Πραξιτέλην, καὶ διὰ εἶνε ἔργα οὐχὶ πρωτοτύπου καὶ δημιουργικῆς τέχνης, ἀλλ' ἀντίγραφα τοῦ Β' αἰώνος π. Χ.

Ἐνθὺς δημοσίᾳ οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ

8) Über die in Mantinea gefundenen Reliefs (Bericht der Königl. sächsisch. Gesellschaft der Wiss. 1888 p. 284-294).

9) Tom. III. S. 421, 454, u. 547.

10) Die Neuattischen Reliefs (1889) S. 451 u. 179.

C. Robert,¹¹⁾ S. Reinach¹²⁾ καὶ Waldstein,¹³⁾ ἀντικρούοντες τοὺς ὄρθιντας, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ κ. Fougères. Ο. κ. Waldstein μάλιστα, δὲ καὶ κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς Πραξιτέλειου τέχνης τῶν ἀναγλύφων, οὐ βεβαίως τινὲς ὑμῶν ἐνθυμοῦνται τὴν εὐγλωττὸν ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἀμερικανῇ ἀρχαιολ. Σχολῇ διμίλιαν ἐπὶ τοῦ θέματος, τόσον ἐπιτηδείως ὑπεστήριξε τὴν εἰς αὐτὸν τὸν Πραξιτέλην ἀπόδοσιν τοῦ μηνιείου τούτου, ὃστε δὲ ἐδημοσίευθη ἡ δημιλία του, κατώρθωσε νὰ πείσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Overbeck, διὰ τὴν τετάρτην ἐκδόσει (1894) τῆς Geschichte der Griechischen Plastik αὐτοῦ¹⁴⁾, δημολογεῖ μετὰ σπανίας παροησίας διὰ ἡπατήθη κατὰ δύο διους αἰῶνας περὶ τὴν χρονολογικὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀναγλύφων, ἐκλαβὼν δὲ ωμαϊκῶν χρόνων ἔργον πράγματι Πραξιτέλειον!

Ἐπειδὴ δὲ ἐγγνώσθη ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ γερμανοῦ ἀρχαιολόγου κ. Amelung, διὰ καὶ δὲ κ. Hauser ἐμμήθη τὸν Overbeck, ἐθεωρήθη πλήριος ἡ νίνη τῶν τὰ ἀνάγλυφα πρὸς τὴν βάσιν τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Πραξιτέλειους ταυτίζοντων, οὓς συντομίας χρόνιν θὰ καλῶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν τῇ τέχνῃ παραστάσεων τῶν Μουσῶν δἰς γράψας κ. O. Bie,¹⁵⁾ καὶ δὲ τὴν μεγάλην μονογραφίαν περὶ τοῦ Πραξιτέλειους δημοσίευσας κ. Klein,¹⁶⁾ ἀμφότεροι διὰ μακρῶν ἀρνούμενοι — δὲ τελευταῖος μάλιστα μετὰ πολλῆς τῆς εἰρωνείας — νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἐστω καὶ τὴν ἐλαχίστην σχέσιν τῶν ἀναγλύφων τούτων εἴτε πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον Πραξιτέλειον.

Ἐκτοτε δὲ μέχρι σήμερον στρατιὰ δὴ σοφῶν ἀρχαιολόγων, δῶν μεταξὺ οἵ κα. Pottier,¹⁷⁾ M. Mayer,¹⁸⁾ Furtwängler,¹⁹⁾ Petersen,²⁰⁾ W. Amelung,²¹⁾ Th. Reinach,²²⁾ Percy Gardner,²³⁾ Collignon,²⁴⁾ Lechat,²⁵⁾ Bruckmann-Arndt,²⁶⁾ Frazer,²⁷⁾ ὅχι μόνον παρεδέχθησαν διὰ ἔχο-

11) Jahrbuch des K. Instit. 1890, Bd. V. S. 228, 16.

12) Gazette des Beaux-Arts, 1888 p. 72; 1889 p. 70.

13) The Mantineaan Reliefs: American Journal of Archeol. VII. (1891) p. 1-18, pl. I-II. 116λ. καὶ τὸν παρακαλουθοῦντα αὐτὸν Καζζαδάλα, Γλυπτὰ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ἀρ. 215-217.

14) S. 61. u. 400.

15) Les statuettes de terre cuite, 1890, p. 112.

16) Die Musen des Praxiteles: Athen. Mitteilungen XVII. (1892) S. 261-264.

17) Meisterwerke, 1893. S. 70³, 547, 533, 554, 682³.

18) Le Muse chigiane: Röm. Mitt. VIII. (1893) S. 72.

19) Courier de l'art antique, 1895, p. 158.

20) Ἐν Roschers, Lexicon der gr. Mythologie s. v. Marsyas (Bd. II S. 2450).

21) Die Basis des Praxiteles aus Mantinea, München, 1895, in 4°. S. 80.

22) Revue des études grecques VIII (1895) p. 374.

23) The Mantineaan Basis: Journal of hellenic studies XVI. (1896) p. 280-284; XVII. (1897) p. 120-121.

24) Histoire de la sculpture grecque II p. 260.

25) Revue des études grecques, X (1897) p. 355.

26) Denkmäler der griech. und röm. Skulptur No. 468.

27) Pausanias tom. IV p 206-207.

μεν βεβαίως πρὸ ἡμῶν αὐτῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον βάθμον τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλὰ καὶ ἐστήριξεν ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τοῦ Πραξιτέλους, συσχετίσαντες πρὸς τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα τὰς Ταναγραίας κόρας, τὰς Θεσπιάδας, ἢ τέλος, ὡς δὲ Ameling, καταλέξαντες, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν, εἰς τὴν σολὴν τοῦ Πραξιτέλους, πολυάριθμα ἔχοντα διαφόρων Μουσείων ἀγάλματα, ἄτινα, ὡς αὐτὸς οὗτος δὲ κ. Fougères εἰρωνικῶς παρετήρησεν ἐσχάτως, «ne s'attendaient pas à cet honneur!»

Ἄλλ' ἀπέμειναν καὶ δύο σοφοὶ δημοσίᾳ καὶ κατηγορηματικώτατα ἀντιφρονοῦντες, παρὰ τὸ γενικὸν οὗτοι δὲ εἶναι ὁ εἰδικῶς περὶ τῶν ἐν τῇ τέχνῃ παραστάσεων τῶν Μουσῶν δὶς γράψας κ. O. Bie,²⁸⁾ καὶ δὲ τὴν μεγάλην μονογραφίαν περὶ τοῦ Πραξιτέλειους δημοσίευσας κ. Klein,²⁹⁾ ἀμφότεροι διὰ μακρῶν ἀρνούμενοι — δὲ τελευταῖος μάλιστα μετὰ πολλῆς τῆς εἰρωνείας — νὰ ἀναγνωρίσωσιν τῶν ἀναγλύφων τούτων εἴτε πρὸς τὸ πρῶτον, εἴτε ἐν τῇ πρώτῃ παραστάσεων τῶν Μουσῶν δὶς γράψας κ. O. Bie,³⁰⁾ καὶ δὲ τὴν μεγάλην μονογραφίαν περὶ τοῦ Πραξιτέλειου βάθμον, εἴτε ἐν γένει πρὸς τὸ διαφανεστέρων πράγματι Πραξιτέλειους.

Μετὰ πάντας τούτους ἔργα φέρε πάλιν αὐτὸς δὲ κ. Fougères, διὰ τὸν τετάρτην ἐσχάτως ἐκδόντες μεγάλῳ συγγράμματι αὐτοῦ «Mantinee et l'Arcadie Orientale»,³¹⁾ διὰ μακρῶν συγκεφαλαιώσας καὶ ἐξετάσας πάντα τὰ περὶ τοῦ ζητήματος γραφέντα, κατέληξε πάλιν εἰς τὸ αὐτὸς συμπέρασμα, εἰς δὲ παρὰ τὸ πρῶτον, διὰ διὰ τοῦ βεβαίως ἀνεκαλύψεως τὸ Πραξιτέλειον βάθμον καὶ διὰ τὰ ἀνάγλυφα αὐτοῦ, ἀλλ' δὲν εἶνε ἔργα αὐτῆς τῆς χειρὸς τοῦ Πραξιτέλειους, πάντας τὸ δημοσίευσαν σχέδιον κατὰ σχέδιον καὶ ὑπὸ τὴν ἐμεύσοντα προπτείαν αὐτοῦ, διορθώσαντος μάλιστα ἰδιοχείρως πάσαν ἀτέλειαν αὐτῶν.

Ἐκτοτε κατίσχυσε τελείως ἡ γνώμη αὐτη, ἦν καὶ δὲ τελευταῖος, καθ' ἀγνωρίζω, γράψας περὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων κ. O. Benndorf,³²⁾ καλεῖ «ὑγιᾶ καὶ πληρέστατα δεδικαιολογημένην».

Ἐπειδὴ δέ, Κυρίαι καὶ Κύριοι, εἴμαι ἐξ ἐκεί-

28) Die Musen in d. ant. Kunst, Berlin, 1887 καὶ τὸ

νων, ὃν τινες ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν Ἀθήναις, οἵτινες ἐκ πρώτης θέας μόνον τῶν ἀναγλύφων τούτων κρίνοντες, ἢ τὴν τέχνην αὐτῶν ἐπισταμένως μελετῶντες, δὲν δύνανται νὰ πείσωσιν ἕαυτούς, οὐδὲ νὰ συνηθίσωσι πρὸς τὴν ἴδεαν ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα εἶνε προϊόντα τῆς χειρὸς τοῦ Πραξιτέλους, ἢ ἐκείνης ἐνὸς τῶν περὶ αὐτὸν τεχνιτῶν ἐπειδὴ πρὸς τούτους ἥμην λίαν περιέργος νὰ μάθω πῶς εἶνε δυνατὸν τόσον περὶ αὐτῶν νὰ διαστῶσιν ἀρχαιολόγοι ἐξ ἵσου σοφοί, ὡστε οἱ μὲν νὰ θεωρήσωσι ταῦτα ὡς Πραξιτέλεια, οἱ δὲ ὡς ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐμελέτησα ἐσχάτως, διὸς καὶ τοῖς καὶ ὅσον ἐμοὶ δύναμις ἐπισταμένως, πάντα τὰ περὶ αὐτῶν γραφέντα, καὶ πολλάκις ἐξήτασα αὐτὰ τὰ πρωτότυπα, ἵνα διδαχθῶ καὶ μορφῶσω πεφωτισμένην τινὰ γνώμην χάριν ἐμοῦ αὐτοῦ. “Ο, τι δὲ κυρίως μὲ ἐξέπληξεν ἐν τῇ μελέτῃ ταῦτη εἶνε τὸ πῶς, τῶν πολεμησάντων ἢ πολεμούντων τὸν Πραξιτέλειον καρακτῆρα τοῦ μημείου σοφῶν, ὃν δύολογῷ ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα μοὶ ἐφάνησαν ἰσχυρότατα, πῶς λέγω οὐδεὶς ἐσκέφθη τὸ ἔξης ἐρώτημα:

‘Αφοῦ κατ’ αὐτοὺς τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα μήτε Πραξιτέλεια εἶνε, μήτε οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸ περιόρημαν χρόνον τοῦ Παυσανίου, μήπως ὑπάρχουσιν ἄλλαι ἀρχαῖαι μαρτυρίαι δυνάμεναι νὰ ἔξηγήσωσι τὴν παρουσίαν καὶ ἀνεύρεσιν αὐτῶν ἐν Μαντινείᾳ καὶ ταυτίσωσιν αὐτὰ πρὸς ἄλλο μημείον τῆς πόλεως, ἀφοῦ μάλιστα οὐδὲν ἐπιβάλλει ἥμιν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐν Μαντινείᾳ ἐν καὶ μόνον μημείον ὑπῆρχεν ἀναφερόμενον εἰς τὴν τόσον προσφιλῆ τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ μουσικὴν ἔριδα τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὸν Μαρσύαν.

Μετ’ εὐνοήτου περιεργίας ἐμελέτησα ἐπισταμένως τὸ ἐρώτημα τοῦτο, κατέληξα δὲ εἰς καταφατικὸν συμπέρασμα, δπερ μετὰ ὄριμον σκέψιν μοὶ ἐφάνη ἀξιονέατης τὴν ἀνακοινώσεως. Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ ἔχητε τὴν κατωσύνην νὰ παρακολουθήστε τὴν μελέτην μου ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου καὶ λίαν ἐπαγωγοῦ ἀρχαιολογικοῦ θέματος.

β') Τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Πραξιτελικῶν.

Ἐπειδὴ ἡ λύσις τοῦ προβλήματος, ἢν τὰ προτείνω ὑμῖν, ἀποκλείει πᾶσαν σχέσιν τῶν ἀναγλύφων πρὸς τὸ χρόνον τοῦ Παυσανίου καὶ τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ τοῦ Πραξιτέλους, δέον νὰ ἴδωμεν ἐν πρώτοις τίνα τὰ ἐπιχειρήματα, ἐφ’ ὃν στηρίζεται ἡ νῦν σχεδὸν κοινῶς παραδεκτὴ ἀντίθετος γνώμη καὶ πεποίθη-

σις. Τοῦτο δ’ εἶνε νῦν ἀναγκαῖον, καθ’ ὅσον ἐκ τῆς ἔξετάσεως ταύτης θὰ φανῇ, νομίζω, δπόσον ἀπιστεύτως ἀσύνετη εἶνε τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, οἷον πλῆθος παντοιδῶν ἀντιρρήσεων καὶ δὴ σπουδαιοτάτων ὑπάρχει, καὶ τέλος πῶς πᾶν τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀκατανόητον παραμένον καὶ παρ’ αὐτοῖς ἐκείνοις, οἵτινες ταυτίζουσι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα πρὸς τὸ Πραξιτέλειον βάθμον, ἔξηγεται καὶ διαλευκάνεται διὰ τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος, ἢν θέλω προτείνει καὶ καθ’ ἥς, ὡς φρονῶ, οὐδὲν τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ.

‘Ο Παυσανίας, ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὴν Μαντινείαν διὰ τῆς πύλης Νεστάνης — “Ἄργους, μημονεύει ἀμέσως διπλοῦ ναοῦ λέγων περὶ αὐτοῦ (VIII, 9, 1.) «Ἐστι δὲ Μαντινεῖσι ναὸς διπλοῦς μάλιστα που κατὰ μέσον τούχῳ διειργόμενος τοῦ ναοῦ δὲ τῇ μὲν ἄγαλμά ἐστιν Ἀσκληπιοῦ, τέχητη Ἀλκαμένους, τὸ δὲ ἐτερον Λητοῦς ἐστὶν ἱερὸν καὶ τῶν παίδων Πραξιτέλης δὲ τὰ ἄγαλματα εἰργάσατο τρίτη μετὰ Ἀλκαμένην ὑστερον γενεᾶ. τούτων πεποιημένα ἐστὶν ἐπὶ τῷ βάθρῳ Μούσα καὶ Μαρσύας αὐλάν.

Η τελευταία φράσις τοῦ χωρίου τούτου εἶνε τὸ θεμέλιον, ἐφ’ οὗ ἐστηρίχθη ἀπαν τὸ οἰκοδόμημα τῶν Πραξιτελικῶν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ χωρίον τοῦτο τὸ περιηγητοῦ δπως καὶ ἀν λάβητε αὐτὸν ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀνάγλυφα ἥμων, εἴτε δηλαδὴ ὡς περιγραφὴν τῆς πλακὸς Α, τῆς περιεχούσης τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν Σκύθην καὶ τὸν Μαρσύαν (Εἰκὼν 1), εἴτε ὡς συνοπτικὴν περιγραφὴν καὶ τῶν τριῶν πλακῶν δημοῦ, δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς παραστάσεις αὐτῶν, ὃν ἡ μὲν μία μόνη παριστᾶ Ἀπόλλωνα καὶ οὐχὶ Μούσαν μετὰ τοῦ Μαρσύαν, ἀπασι δ’ δημοῦ λαμβανόμεναι παρουσιάζουσι πλείονας Μούσας καὶ οὐχὶ μίαν Μούσαν, οἱ Πραξιτελικοὶ ἀρχαιολόγοι ἵνα καταστῶσι πιθανοὶ προέβησαν εἰς τὰ ἔξης λίαν παρακενδυνευμένα μέτρα:

Παρεδέχθησαν, πρῶτον, ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου ἔχει ἀνάγκην διορθώσεως, διότι, ἀνεξαρτήτως τῆς εὑρέσεως τοῦ ἀναγλύφου, μία Μούσα μόνη μετὰ τοῦ Μαρσύαν αὐλοῦντος «εἰνέ τι ἀκατανόητον, οὐδὲμιαν ἔχον ἔννοιαν, καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀπαράδεκτον». Ἐπιτρέφατε μοὶ δημος νὰ σᾶς εἴπω ὅτι ἡ περιέργος θεωρία αὕτη ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀρχαιολόγων μόνον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀναγλύφων τῆς Μαντινείας, ὅτε δηλαδὴ παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη νὰ μεταβληθῇ τὸ κείμενον τοῦ Παυσανίου ἵνα συμφωνήσῃ πρὸς

τὰ ἀνάγλυφα. Πρὸ τούτου πάντες οἱ ἀρχαιολόγοι, ὃν μεταξὺ οἱ de Witte³², Stephani³³, Michaelis³⁴ κλπ., εὑρισκον πρᾶγμα φυσικώτατον τὸ νὰ παρίσταται τῷ Μαρσύᾳ μία τῶν Μουσῶν καὶ πολλὰ μνημεῖα ἥρμηνεον διὰ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Παυσανίου.

Εἶπον δεύτερον οἱ Πραξιτελικοὶ ὅτι οὐδὲν χωρίον τῶν ἀρχαίων, οὐδὲν μνημεῖον μαρτυρεῖ σύμπλεγμα Μούσης καὶ Μαρσύου. ‘Αλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές. ‘Ο Μαρσύας, ὡς πάντες γνωρίζετε, παντοῦ καὶ πάντοτε καὶ παρ’ αὐτοῖς ἔτι τοῖς Αθηναίοις, ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν δποίων ἀνεπτύχθη καὶ διεμιρχθῆ δ περιόρημος μινδος τῆς ἔριδος αὐτοῦ πρὸς Ἀπόλλωνα τὸν ἀντιρρόσωπον τῆς κατ’ ἔξοχὴν ἐλληνικῆς μουσικῆς, ἐθεωρεῖτο ὡς δ κατ’ ἔξοχὴν ἀντιρρόσωπος τῆς Ασιατικῆς Μούσης τῆς αὐλητικῆς. ‘Ητο λοιπὸν φυσικώτατον νὰ παραστήσῃ ἡ τέχνη τὸν Μαρσύαν ἔχοντα παρ’ ἐντὸν ὡς παραστάτιδα μίαν τῶν Μουσῶν, καὶ δὴ τὴν ἀντιρρόσωπεύουσαν τὴν Ασιατικὴν αὐλητικὴν, ἀκριβῶς δπως βλέπομεν ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ Μόνου³⁵ ὅτι παρεστάθη μόνος παρὰ τὴν Μούσαν τῆς αὐλητικῆς Εὔτερης ὁ πατήρ τοῦ Μαρσύαν “Υαγνίς, δστις ἀντικαθιστᾷ ἐνίστε τὸν Μαρσύαν ὡς ἀρχηγὸς τῆς αὐλητικῆς.

‘Ο Πραξιτέλης ἀρα θέτων ἐν Μαντινείᾳ σύμπλεγμα Μαρσύου καὶ τῆς οἰκείας αὐτῷ Μούσης ὑπὸ τὸν πόδας ἀγάλματος τοῦ Ἀπόλλωνος, ἦτοι τοῦ ἀντιρρόσωπου τῆς Ελληνικῆς Μουσικῆς, ἔπρατεν ἔργον σύμφωνον πρὸς τὴν ἐλληνικὴν μυθολογίαν καὶ πλῆρες ἐννοίας. Οὔτω καὶ ἐπὶ ἄλλων μημείων πρὸς συνοπτικὴν δήλωσιν τῆς νίκης τοῦ Μαρσύαν ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, βλέπομεν τοῦτον στηρίζοντα τὴν λύραν αὐτοῦ ἐπὶ μικροῦ παρισταμένου αὐτῷ Μαρσύου.³⁶

Οἱ τὸ ἀντίθετον φρονοῦντες ἔφερον ὡς ἐπιχείρημα καὶ τὸ δια ἀγνόστυμεν ἐπὶ τῶν μημείων τοιαύτως παραστάσεις Μαρσύου αὐλοῦντος καὶ μιᾶς μόνης Μούσης παρ’ αὐτῷ. ‘Αλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀκριβές. ‘Αληθὲς μόνον εἶνε ὅτι αἱ τοιαῦται παραστάσεις θὰ ἥσαν κατ’ ἀνάγκην λίαν σπάνιαι ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν ἔργων ὡς

ποιηθέντων, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μύθων τοῦ Ἀττικοῦ θεάτρου τῶν συμβολιζόντων τὸν σφοδρότατον καὶ ἐμπαθῆ πόλεμον τῆς Ελληνικῆς Μουσικῆς κατὰ τῆς Φενιγίου ἢ Λυδικῆς Ασιατικῆς μουσικῆς. ἡς ἀντιρρόσωπος ἦτο δ Μαρσύας. ‘Αλλ ὅτις ἦτο παρ’ ἄπασι τοῖς λοιποῖς μύθοις φίλοις φιλτρατος τῶν Μουσῶν, ὡς καὶ αὐτὸς δ ἔχθρος αὐτῷ μῆθος τοῦ Ἀθηναίκου θεάτρου μαρτυρεῖ, καθ’ ὃν διαιτηταὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος παρίστανται αἱ Μούσαι. Διαιτητὰς δὲ οὐδέποτε δέχεται τις ἔχθροις, ἀλλὰ μόνον φίλους, ἐπὶ τὸ δίκαιον τῆς κρίσεως τῶν δποίων ἔχει πλήρη πεποίθησιν. Οὔτως ἐπὶ πλεῖστων ἀγγειογραφιῶν εὑρίσκομεν εἴτε μίαν Μούσαν παρισταμένην τῷ Μαρσύᾳ, καθ’ ὃν χρόνον ἐτέρα φιλικῶς ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ἀντιρρόσωπου αὐτοῦ Ἀπόλλωνος³⁷,

Εἰκὼν 4.

εἴτε βλέπομεν ἐν μέσῳ πολλῶν προσώπων τὸν Μαρσύαν ιδιαίτερον φιλικὸν σύμπλεγμα πρὸς Μούσαν ἀποτελοῦντα, ἡς παρίσταται αὐτῷ ὡς φίλη καὶ προστάτις. ‘Ενίστε δὲ ἡ οἰκείωτης αὐτοῦ πρὸς μίαν τῶν παρισταμένων Μουσῶν ἡ φιλομούσων θεοτήτων εἶναι τοσαύτη, ὡστε στηρίζεται οἰκείότατα ἐπὶ τῶν ὄμων αὐτῆς, ὡς ἐν τῇ ἀγγειογραφίᾳ ἐξ ἥς ἐλήφθη ἡ εἰκών, ἡν παρουσιάζω υἱὸν³⁸ (Εἰκὼν 4).

Τί λοιπὸν κωλύει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ σύμπλεγμα τοῦ Μαρσύαν καὶ τῆς Μούσης, δπερ εὑρίσκομεν τόσον φυσικὸν ἐν τῇ μυθολογίᾳ καὶ ἐν ταῖς σκηναῖς τῶν ἀγγειογραφιῶν, θὰ ἥτο τι ἐπίσης φυσικὸν ὡς μόνον κόσμημα βάθμου φέροντος, ὡς τὸ ἐν Μαντινείᾳ Πραξιτέλειον

Kunstmythologie, Apollon p. 452. Atlas dl. XXV, 2.
32) E ite ceramographique II pl. 70 p. 313, note 3.
33) Compte — rendu pour 1862 p. 106.
34) Die Verurtheilung des Marsyas auf einer Vase von Rubo. Tübingen 1864. καὶ Arch. Zeit. 1863, 91 ff.
35) Antike Denkm. d. deutsch. arch. Inst. I, 49.
36) Gerhard, Ant. Bildwerke 84.3 — Michaelis, Annali del Inst., 1858, 342.
37) Coll. Tischbein tom. V. pl. 8. = Overbeck,

βάθμον, ἄγαλμα Ἀπόλλωνος, ἦτοι τὸν νικητὴν τοῦ Μαρσύου;

Ούτω τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον σύμπλεγμα τὸ φαντάζομαι, ἐγὼ τοῦλάχιστον, παρόμοιόν τι πρὸς τὸν πλήρη χάριτος νομισματικὸν τῆς Κυζίκου τύπον ἔκεινον⁹ (Ἐπικῶν 5), τὸν προφανῶς ἀντίγραφον λαμπρῶν τινος ἀναγλύφου, δῆστις παριστᾶ τὸν Σάτυρον τῆς ὁρχηστικῆς ὁδοχούμενον πρὸς νύμφης ἢ Μούσης τῆς ὁρχηστικῆς.¹⁰ Ἀναλόγως ὁ Μαρσύας τοῦ βάθμου τῆς Μαντινείας θὰ ηὔλει πρὸ τῆς Μούσης τῆς αὐλητι-

Eikōv 57.

κῆς. Δυνάμεθα ἐπίστης νὰ φαντασθῶμεν αὐτὸν καὶ
ως ἀκοιβῶς παριστᾶ ἀγγειογραφία τις τὸν κατὰ
τὴν Ἀρκαδικὴν παράδοσιν ἐφευρετὴν τῆς μουσι-
κῆς σύριγγος Πᾶνα Ιστάμενον πρὸ τῆς Μούσης
τῆς λύρας, ἢ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀε Witte,
πρὸ τῆς Ἀρκαδικῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος Ὑμνίας.⁴¹

Συμπεραίνοντες λέγομεν διτὶ αὐτὸ καθ' ἔαυτὸ τὸ χωρίον τοῦ Παισανίου περὶ Μούσης μετὰ Μαρσύου οὐδεμίαν χρείαν ἔχει διορθώσεως, ἀφοῦ οὐδὲν ἔχει εἴτε μυθολογικῶς εἴτε τεχνικῶς τὸ παράδοξον καὶ μὴ ἄξιον τοῦ καλλιτέχνου· γνωρίζετε δὲ πάντες, διόπσον ἐπικίνδυνον εἶνε τὸ νὰ διορθοῖ τις τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγ- γραφέων, δταν μάλιστα ταῦτα, ὡς τὸ περὶ οὐ πρόκειται, ἔχωσιν ὑγιῶς καὶ ὑπὸ γραμματικὴν ἔποιψιν αἰτά καθ' ἔαυτα.

^οποιοι καὶ τὰς εἰσαγόντας.
“Αλλ᾽ ἔστω! Δεχθῶμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι τὸ
χωρίον δὲν ἔχει ὑγιῶς. “Ας ἔδωμεν δὲ πῶς
οἱ Ποαιτελλικοὶ διώρθωσαν αὐτό.

Ο κ. Fougères καὶ κολοὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν διώρθωσαν τὸ Μοῦσαι εἰς Μοῦσαι καὶ «avec cette légère correction», ως λέγουσιν, εὑρίσκουσιν ὅτι τὰ ἀνάγλυφα συμφωνοῦσι πρός τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου! Παραποδῷ ὅμως, ως ἥδη ἐπράξει καὶ δ. κ. Bie (ἐ. ἄ.), ὅτι πρῶτον μὲν ἡ διόρθωσις Μοῦσαι

39) Jahrbuch des Kais. D. Archaeol. Instit. Bd. III (1888) S. 296, Taf. 9, 29.

40) Προβλ. δοχούμενον ἐνεπίγραφον Μαρσύαν ἐπὶ κατόπτρου ἐκ Πραινεστοῦ: Monum. d. Inst. 9. 29. 2.

41) De Witte, Elite céramographique II, 93.

εἶνε ἀπίθανος ἔνεκα τῆς ἀμέσως προηγουμένης λέξεως πεποιημένα, ἵτις ἐπρεπε μᾶλλον νὰ ἥτο πεποιημένα. Δεύτερον δὲ ὅτι καὶ οὕτω διορθωθὲν τὸ χωρίον πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ συμφωνῇ πρὸς τὰς παραστάσεις τῶν πρὸ ἡμῶν ἀναγλύφων, ὡς παρερχόμενον ἐν σιγῇ τὸ κύριον πρόσωπον τῆς δῆλης παραστάσεως καὶ τοῦ μύθου, ἥτοι τὸν Ἀπόλλωνα, ὅπερ εἶνε, φρονῶ, μέγιστον ἐλάττωμα. Ἀληθῶς, ἀν δ Παυσανίας εἶχε πρὸ αὐτοῦ τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα, ἥδύνατο κάλλιστα νὰ περιγράψῃ αὐτὰ ἀκριβῶς καὶ συντόμως κατὰ τὴν συνήθειάν του διὰ τεσσάρων μόνον λέξεων, ἥτοι «Μοῦσαι, Ἀπόλλων καὶ Μαρσύας ἀνδῶν».

Τὸ ἀποπόν τῆς διορθώσεως ταύτης τοῦ κ.
Fougères κατιδόντες ἄλλοι σοφοί, ὡς οἱ π.κ.
Robert, Th. Reinach, Waldstein καὶ Ame-
lung, ἐπενόησαν ἑτέραν, ἔτι περιεργοτέραν, δι-
έξοδον.

Υπέθεσαν δηλαδή ὅτι ὁ Παισανίας εἰσελθὼν εἰς τὸν ναόν, χωρὶς νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἑτέρων δύο πλακῶν Β καὶ Γ, ἐφ' ὃν αἱ «Μοῦσαι» (εἰς 1 καὶ 2), περιέργασφε μόνον τὴν πρώτην πλάκα Α, ἥτις κατ' αὐτοὺς ἀπετέλει τὴν πρόσοψιν τοῦ βάθρου, καὶ ἔξελαβεν ἀπλούστατα, «tout simplem̄t» ὡς λέγει ὁ κ. S. Reinach, τὸν φέροντα μακρὸν χιτῶνα Ἀπόλλωνα ὡς γυναικα ἦτοι Μοῦσαν, παρέλιπε δὲ ἐντελῶς τὸν Σκύθην ὡς ἄσιμον ποόσωπον.

Ο κ. S. Reinach μάλιστα θεωρεῖ τοῦτο ώς τεκμήριον τῆς ἀμαθείας (preuve de l' ignorance) τοῦ πτωχοῦ Παυσανίου, διτις ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἔγραφέ ποτε τὸ πολύτιμον βιβλίον του, ἂν προηγηθάνετο δσα ἐκάστοτε γράφονται εἰς βάρος του.

Εἶχον, Κυρίαι καὶ Κύριοι, τὸ εὐτύχημα νὰ διαιτελέσω ἐν Γερμανίᾳ ἐπὶ τρία περίπου ἔτη μα-θητῆς ἐνὸς τῶν μνημονευμέντων ἀρχαιολόγων τούτων, γνωρίζων, ἐπομένως καλῶς τὸν ἄνδρα τοῦτον, δὲν διστάζω νὰ βεβαιώσω ὑμᾶς δτὶ, ἂν οἱ-οοδήποτε μαθητής του ἔξεταζόμενος περιέγραφε τὸν πασίγνωστον κιθαρῳδὸν Ἀπόλλωνα ὡς γυ-ναικα, δὲν θὰ ἐλάμβανε δίπλωμα ἀρχαιολόγου παρ' αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸ πιθανώτατα θὰ ἔπρατ-τον καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς τῶν οημέντων ἀρχαιο-λόγων καθηγητῶν. Ἀλλ' ἔρωτῷ ὑμᾶς, ἂν τὸ λάθος δύπερ δικαίως σήμερον δὲν θὰ ἐπειτέ-πετο οὐδὲ' εἰς ἀρχάριον ἀρχαιολόγον, ἃν, λέγω, εἴγε δίκαιον γὰρ καταλογίσωμεν αὐτὸ σῖς τὸν Παν-

μισμάτων καὶ ἄγγείων παριστώντων τὸν Ἀ-
πόλλωνα ὑπὸ τὸν πασίγνωστον τοῦτον τύπον
τοῦ κιθαρῳδοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐλλως δὲ ὅσον
ἀμαθῆ καὶ μύωπα ἀν φαντασθῶμεν τὸν ἐκά-
στοτε τόσα ἀκούοντα πτωχὸν Παυσανίαν, ἀνευ
μάλιστα οὐδενὸς πρὸς τοῦτο δικαιώματος ἐν
τῇ συγκεκριμένῃ ταύτῃ περιπτώσει, δὲν νο-
μίζετε ὅτι ἥρκουν οἱ παριστάμενοι τῷ Ἀπόλ-
λωνι ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου Μαρσύας
καὶ Σκύθης, ἵνα ἀμέσως καὶ βεβαίως ἀνα-
καλέσωσιν εἰς τὴν μνήμην τοῦ Παυσανίου
τὸ τρίτον καὶ δὴ τὸ κυριώτατον πρόσω-
πον τοῦ μύθου, τὸν Ἀπόλλωνα, ὑπὸ τοῦ
ὅποιον πάντοτε συνοδεύεται ὁ Μαρσύας καὶ
ὁ Σκύθης ἐπὶ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀπει-
ραριθμῶν μνημείων τῶν εἰς τὴν πασίγνωστον
ἔχιδα τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὸν Μαρσύαν
ἀναφερομένων; Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ
παραδεχθῶμεν ὅτι θὰ ἔξελάμβανεν αὐτὸν ὡς
Μοῦσαν;

Ἐπὶ τοιούτων αὐθαιρέτων καὶ τολμηρῶν διορθώσεων τοῦ κειμένου, ἐπιτρέψατε μοι δὲ νὰ προσθέσω καὶ ἀδίκων περὶ τοῦ Πανσανίου προϋποθέσεων, ἐστηρίχθησαν οἱ ἐκ παντὸς τρόπου θέλοντες νὰ ταυτίσωσι τὰ ἀνάγλυφα τῆς Μαντινείας ποὺς τὸ βάθοον τοῦ Ποαξιέλους!

‘Αλλ’ ἔρωτάται νῦν, ἀποτελοῦσι τοῦλάχιστον τὰ ἄγαλματα ταῦτα ἀδιαφίλονικήτως βάθρον; Έπιτρέψατε μοι, δοσον καὶ ἀν πάντες ἐψεῳδησαν τοῦτο ὡς ἔκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, μεγάλως ν’ ἀμφιβάλλω. “Οτι δ’ ἔχω δίκαιον οὗτο σκεπτόμενος, θέλετε ἐννοήσῃ ἐν πρώτοις ἐκ τῶν ἐρίδων εἰς ἀς προκειμένου περὶ τοῦ σχήματος καὶ μεγέθους βάθρου περιεπλάκησαν πρὸς ἀλλήλους αὐτοὶ οἱ Πραξιτελικοί, εἰς οὐδὲν κοινὸν καὶ δριστικόν, ἢ τοῦλάχιστον πειστικόν, συμπέρασμα καταλήξαντες, ἀν καὶ δὲν ἀφῆκαν τρόπον καθ’ ὃν νὰ μη διέμεσαν, ἵνα βάθρον σχηματίσωσι, τὰς τρεῖς ταίτας πλάκας καὶ τὴν τετάρτην, ἥν οἱ πλεῖστοι προϋποθέτουσιν ὡς βεβαίως ύπάρχεσαν καὶ ἔκτοτε ἀπολεσμεῖσαν.

Οὗτος δὲ καὶ Fougères ὑπέθεσεν ὅτι τὸ βάθμον ἦτο ἀκριβῶς τετράγωνον, ἐκάστης τῶν πλευρῶν αὐτοῦ κοσμουμένης μόνον ὑπὸ μιᾶς τῶν πλακῶν· ἀλλ' ὁ μὲν Overbeck ἀντεῖπε, δικαίως, ὅτι καὶ ἀνὰ ώς Πομερανοὺς στρατιώτας παρατάξιμεν τὰ τρία ἀγάλματα τοῦ συμπλέγματος τῆς Λητοῦς καὶ τῶν τέκνων, ἄτινα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου ἵσταντο ἐπὶ τοῦ ἐν Μαντινείᾳ βάθμου τοῦ Πραξιτέλους, τὸ μέγεθος τοῦ βάθμου τοῦ καὶ Foug-

γέρες δὲν θὰ ἐπήρχει ἵνα στήσωμεν ταῦτα
ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ κ. Waldstein ἔτι δικαιούτε-
ρον παρετήρησεν, κατὰ τῆς γνώμης τοῦ κ.
Fougères. δτὶ ἐπὶ βάθυρου ἀγάλματος κατέχον-
τος τὸ ἐσώτερον μέρος τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ,
οὗτε εἰδίζετο οὕτε ἡτο δυνατὸν νὰ τεθῶσιν
αἱ παραστάσεις ἐπὶ πασῶν τῶν πλευρῶν αὐ-
τοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας, διότι
ἄλλως διθεατής, ἵνα ἴδῃ τὰς τὸ βάθυρον κο-
σμούσας παραστάσεις, ἐπρεπε νὰ περιέρχηται
τὸ ιερὸν ἀγαλμα, ὅπερ γενικῶς ἐτίθετο παρὰ
τὸν τοίχον τοῦ βάθυρους τοῦ σηκοῦ, ἀνευ ἀρ-
κετοῦ χώρου ἐπιτρέποντος, ἵνα ἀπό τινος ἀπο-
στάσεως καταλλήλως δρῶνται καὶ ἐκτιμῶνται τὰ
ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς ἀνάγκην φα τοῦ βά-
θυρου, ἥτις ἔνεκα τούτου ἀφίετο ἀκόσμητος. Εἶνε
δὲ καὶ δλως ἀπίθινον δτὶ ἐπετρέπετο τοιαύτη
προσέγγισις καὶ τοιοῦτος περίπατος τῶν θεα-
τῶν περὶ τὸ βάθυρον τοῦ ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ ναοῦ
ιεροῦ ἀγάλματος.

Διὰ ταῦτα ὁ κ. Waldstein ἐθέωρησεν, ὅτι ἑτέ-
ρων μᾶλλον γνωστῶν παραδειγμάτων στηρίζομε-
νος, διὰ τοῦτο καὶ αἱ τέσσαρες πλάκες ἐκόσμουν μόνον
τὴν ἐμπροσθίαν. Ὡψιν τοῦ βάθυντος. Τοῦτο ὅμιλος
πρᾶξας κατήντησεν εἰς τὸ ἔτερον ἀκρον, κα-
τασκευάσας βάθυντος μήκους μ. 5,44 καὶ ἀντιγ-
κασθεὶς οὕτω δι' ἀπαραδειγματίστου πλούτου
ὑποθημάτων καὶ ἐπιμεμάτων ν' αὐξῆσῃ ἀνα-
λόγως καὶ τὸ ὑψος αὐτοῦ καὶ νὰ προϋποθέσῃ,
πρὸς ἐπάρκη κάλυψιν τῆς ἐπιφανείας τοῦ βά-
θυντος, διὰ τὰ ἐπί αὐτοῦ τρία ἀγάλματα. ἦσαν
κολοσσοὶ τεσσάρων μέχρι πέντε μέτρων ὑψους,
ἐνῷ περὶ κολοσσῶν δὲν διμιλεῖ ὁ περιηγητής
ἀλλὰ περὶ συνήθων ἀγαλμάτων.

Ούτως δ κ. Waldstein ἐφαντάσθη καὶ κατεσκεύασε τεραστίον τι μνημεῖον (*Εἰκὼν 6*),⁴² ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν τὸν κ. Fougeres, οὗ τὴν γνώμην ὑπερήσπιζεν δκ. Waldstein, νὰ γράψῃ ἐν τῷ τελευταίῳ ἐκδοθέντι συγγράμματι του εἰρωνικῶς ὅτι « Αἱ πρωτεύουσαι τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἥδυναντο νὰ ἀπευθυνθῶσι πρὸς τὸν κ. Waldstein, ἵνα κοσμήσωσι, συμφώνως πρὸς τὴν σύγχρονον καλαισθησίαν, τὰ ἔρημα κενὰ τῶν πλατειῶν αὐτῶν. Ἐμφιβάλλω δύμας ὅτι διὰ Πραξιτέλης θὰ παρεδέχετο τὴν μεγαλομανῆ καὶ ἐμφρακτικὴν ταύτην τέχνην, μάλιστα ἐν ναῷ μετρίων διαστάσεων, οὗ δὲ σηκός ἐμεριζετο εἰς δύο Ἱερὰ χωριζόμενα δι' ἐσωτερικοῦ τούτου ».

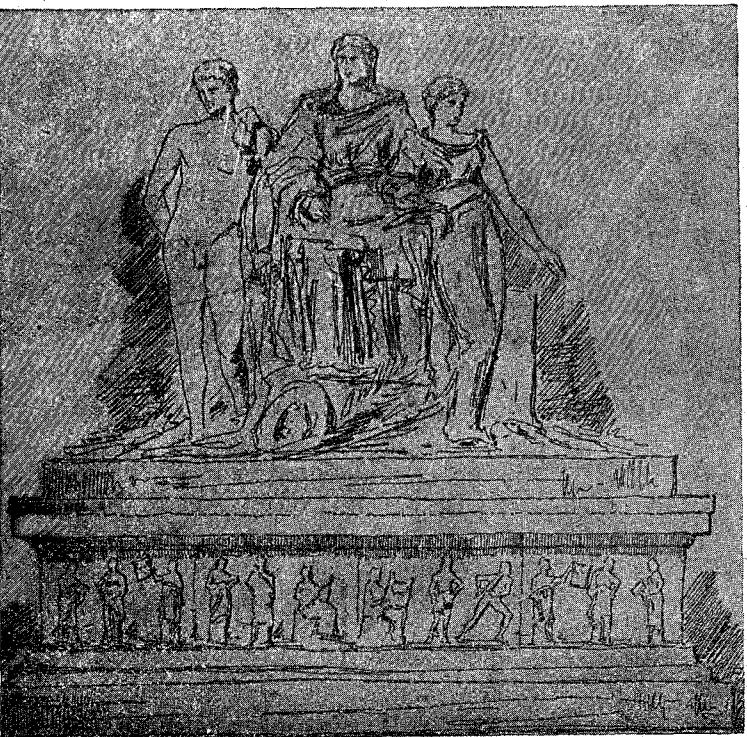
Τὰ ἄποια ἀμφοτέρων τῶν βάθυστων, τοῦ τε τοῦ κ.
Fougères δηλαδὴ καὶ ἐκείνου τοῦ κ. Waldstein,

42) Amer. Journ. VII, 1890 pl. I - II.

εξήτησε νὰ διορθώσῃ διὰ τρίτου σχεδίου δ ἄγ-
γλος ἀρχαιολόγος κ. P. Gardner, μέσην ὅδον
τεμών. Παρεδέχθη δηλαδή, ώς δ Waldstein,
ὅτι ἄπασαι αἱ πλάκες ἔκόσμουν τὴν πρόσοψιν
τοῦ βάθρου, καὶ δτὶ αὐται δὲν ἦσαν τέσσαρες
τὸν ἀριθμὸν ἀλλὰ τρεῖς, δσαι καὶ ἐσώθησαν.
Οὕτω κατεσκεύασε βάθρον μήκους μ. 4,08
ἀντὶ τῶν 5,44 τοῦ βάθρου τοῦ Waldstein,
ἕπεις δὲ δτὶ ἡ πλάκη τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ

σεων αὐτοῦ τοῦ κ. Dörpfeld, οὗ πάντες γνω-
ρίζουμεν τὸ κύρος περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήματα,
παρατηρήσεων τεχνικῶν, ἃς ἀδύνατον νὰ παρα-
κάψῃ οἰαδῆποτε ἐρμηνείᾳ καὶ διάταξις τῶν
ἄναγλυφων τούτων.

Ο κ. Dörpfeld δηλαδὴ παρετήρησεν δτὶ
τεχνικῶς ἡ δεξιὰ τῷ δρῶντι πλευρὰ τῆς πλα-
κῆς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Μαρσύου (Α) σχηματίζει
γωνίαν δρυθῆν μετὰ τῆς ἀπιστερᾶς πλευρᾶς τῆς

Εἰκὼν 6.

Μαρσύου κατεῖχε τὸ κέντρον, ἐκατέρωθεν δ'
ἦσαν αἱ δύο πλάκες τῶν Μουσῶν. (Ἴδε τὴν
παρ' αὐτοῦ δημοσιευθεῖσαν εἰκόνα).

Ἄλλα καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο, οὗ τὸ μέγεθος
μικρὸν ἐμετρίαζε τὰ ἑλαττώματα τοῦ κολοσσοῦ
τοῦ Waldstein, δχι μόνον ἀπεκριούσθη διὰ
πλείστων ἐπιχειρημάτων ὑπὸ τῶν κα. Fougeres
καὶ Amelung, καταδειχθὲν ὡς ἐντελῶς ἀδύνα-
τον ἔνεκα διαφόρων τεχνικῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ
ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ κ. P. Gardner ἐγκατελεῖφθη, ἐν
ἔτος κατόπιν, ὡς πράγματι ἀδύνατον, πεισθέντος
πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Amelung. Ὁ τελευταῖος
οὗτος πάλιν προέτεινε τὴν ἔξηστηά την διάτα-
ξιν τῶν πλακῶν, ἥτις ἔχει τοῦτο τὸ σπουδαῖον
στηρίζεται ἐπὶ ἀρχιτεκτονικῶν παρατηρή-

πλακὸς Βέφ' τῆς ἡ τοὺς δύο αὐλοὺς ἔχουσα Μουσα
(Εἰκὼν 2). Ἡ ἄλλη δμως πλάκη τῶν Μουσῶν Γ
(Εἰκὼν 3), δὲν ἐφηρούσετο εἰς τὴν ἀριστερὰν
πλευρὰν τῆς πλακὸς Α τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Μαρ-
σύου, ἀλλ' ἀπετέλει τὴν ἀντίθετον πλευρὰν ἐκεί-
νης ἥν κατέχει ἡ πλάκη Β τῶν τριῶν ἄλλων
Μουσῶν ἐπὶ τοῦ παραλληλογράμμου τετραπλεύ-
ρου τὸ δποῖον ἔκόσμουν τὰ ἀνάγλυφα.

Τὴν διάταξιν ταύτην ἐπικυροῦσιν, πλὴν ἀλ-
λῶν τεχνικῶν παρατηρήσεων, τὰ ἔξης 1^η, αἱ κάτω
γραμμαὶ τῆς πλακὸς Α τοῦ Ἀπόλλωνος Μαρσύου,
αἵτινες εἶνε πολὺ βαθύτερον εἰογασμέναι, ἥ αἱ τῶν
δύο πλακῶν Β καὶ Γ τῶν Μουσῶν, μεθ' ὧν ἐπομέ-
νων ἀδύνατον νὰ εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευ-
ρᾶς τοῦ βάθρου. 2^η τὸ πλατύτερον περιθώ-

ριον δπερ κατὰ τὸ ἐν μόνον τῶν ἄκρων αὐ-
τῶν παρουσιάζουσιν ἀμφότεραι αἱ πλάκες Β
καὶ Γ τῶν Μουσῶν, ἡ μὲν εἰς τὸ δεξιόν, ἡ δὲ
εἰς τὸ ἀριστερὸν αὐτῆς ἄκρον. Τὸ περιθώριον
τοῦτο ἔχει τόσον ἀκριβῶς πλάτος ἐπὶ πλέον,
ὅσον ἀμφότεραι αἱ πλάκες ἐκέρδιαν διὰ τῆς
ἐφαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὰς πλάκας τῆς ἐμπρο-
σθίας δψεως.

Καὶ ταῦτα μὲν πάντα, Κυρίαι καὶ Κύριοι, εἶνε
δρῦθα καὶ ἀνεπίθετα οἰαδῆποτε ἀντιρρήσεως, ὡς
ἐπὶ τεχνικῶν λόγων στηρίζομενα. Ὁτι δμως διὰ
τῆς διαμέσεως ταύτης τῶν ἀναγλύφων ἀπετελέ-
σθη βάθρον, ἐπιτρέφατε μοι καὶ πάλιν νὰ ἀμφι-
βάλλω. Ἀληθῶς δ κ. Amelung, ἵνα ἀποτελέσῃ
οὕτω βάθρον ἔχον τὰς ἀπαιτουμένας διὰ τὰ τρία
ἀγάλματα διαστάσεις, προϋποθέτει ὡς βέβαιον
ὅτι ἐλλείπει μία καὶ μόνη πλάκη,—ἀλλὰ τίς ἐγ-
γνᾶται ἡμῖν ἀπολύτως ὅτι δὲν ἀπωλέσθησαν
πλείονες;—στηρίζει δὲ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ
ταύτην ἐπὶ τῆς κοινῶς παραδεκτῆς γνώμης, ὅτι
αἱ ἐπὶ τῶν δύο διασωθεῖσῶν πλακῶν γυναικες
εἶνε αἱ ἔξι τῶν ἐννέα Μουσῶν. Ἀλλ' ὅσον καὶ
ἄν θα φανῇ ὑμῖν παραδόξος δ ἰσχυροσιμὸς ἐπὶ
πρώτης δψεως, ἂς μοι συγχωρηθῆ νὰ εἴπω ὅτι
αἱ δύ, τοῦλάχιστον τῶν ἔξι πρὸ δημῶν «Μου-
σῶν», καὶ δὴ αἱ ἐν τῷ μέσῳ τῶν παραστάσεων
ενδριστόμεναι, (ἀριθμ. 5 καὶ 8) δὲν εἶνε Μουσα.
Τοῦτο θέλομεν καταδεῖξει κατόπιν ἐρμηνεύον-
τες τὸ σύνολον τῶν παραστάσεων.

'Ἐπὶ τοῦ παρόντος παρατηροῦμεν ὅτι οὔτε αἱ
δύο αὐται «Μουσαι», οὐδὲ αἱ λοιπαὶ τέσσαρες
κρατοῦσι τὰ τυπικὰ δργανα ἐκεῖνα καὶ σύμβολα,
ἄτινα χαρακτηρίζουσι πάντοτε τὰς Μουσας,
δσάκις αὗται ἐμφανίζονται ὑπὸ τὸν τυπικὸν
ἀριθμὸν τῶν ἐννέα, τὸν ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρι-
νῶν χρόνων καθιερωθέντα. Τὰ σύμβολα, ἄτινα
τρεῖς τῶν Μουσῶν ἡμῶν κρατοῦσιν, εἶνε πάντα¹
μουσικῆς δργανα: ἡ μία μάλιστα αὐτῶν κρατεῖ
μουσικὸν δργανον παραδόξου καὶ πρωτοφα-
νοῦς σχήματος, οὐδέποτε ἀπαντῶν ἐπὶ οὐδενὸς
ἄλλου μνημείου εἰς κείρας μιᾶς τῶν ἐννέα
Μουσῶν. Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ πραγματευθῶ-
μεν κατόπιν.

Νῦν ἀρκούμεθα παρατηροῦντες ὅτι καὶ αὐ-
τὸς δ ὅτι τοῦ συμπληρῶν τὸ κενὸν τοῦ βάθρου κ.
Amelung παρατηρεῖ περὶ τῆς συμπληρώσεως
αὐτοῦ τὰ ἔξης σπουδαιότατα καὶ δρυθότατα, ἀ-
τινα καὶ μόνα θὰ ἥρκουν ἵνα σαφῶς ὑποδείξωσι
τὸ ἀτυχὲς τῆς γνώμης αὐτοῦ: «Τὸ μόνον δπερ
δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν στηρίζο-
μενοι ἐπὶ τῶν διασωθεῖσῶν πλακῶν, εἶνε ὅτι ἡ
ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας δψεως τοῦ μνημείου παρά-

στασις οὔτε κατ' ἔννοιαν οὔτε κατὰ τύπους ἥτο
συμμετρική, δπερ μᾶς κινεῖ εἰς ἐκπληξιν
καὶ μᾶς φαίνεται παράδοξον, διότι, ἐφ' ὅσον
ἔξικονται νῦν αἱ γνώσεις ἡμῶν, αἱ πρὸς τοιού-
τον σκοπούς παραστάσεις πάντοτε καὶ καθ'
δλοκληρίαν εἶνε συμμετρικῶς διατεθειμέναι
ἐπὶ τῶν μνημείων». Παράδοξον ἐπίσης φαίνε-
ται τῷ κ. Amelung, πάννυ δικαίως, δτὶ αἱ «Μού-
σαι» τῶν δύο πλαγίων πλευρῶν τοῦ βάθρου τοῦ
οὐδόλως λαμβάνουσι μέρος κατ' ἔννοιαν καὶ
σχῆμα πρὸς τὴν παραστάσιν τῆς κυρίας δψεως.

Οὕτω λοιπὸν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Amelung
ἐπινοηθὲν βάθρον εἶνε τοιοῦτον, ὡςτε αὐτὸς οὔτος
«δὲν δύναται νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ἐκπληξιν καὶ ἀπο-
ρίαν αὐτοῦ» διὰ τὸ παράδοξον καὶ ἀσύνδετον
τῶν παραστάσεων, δυστυχῶς δὲ χωρὶς τοῦτο νὰ
φέρῃ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν σκέψιν δτὶ πιθανῶς οὐχὶ²
μία ἀλλὰ πλείονες πλάκες ἀπωλέσθησαν, δπότε
ἐντελῶς καταστρέφεται καὶ τὸ βάθρον αὐτοῦ ὡς
ἀποτῶν πολὺ μείζονας διαστάσεις τῶν διὰ τὰ
τρία Πραξιτέλεια ἀγάλματα τῆς Μαντινείας
ἀπαιτούμενων.

"Ἀλλὰ πρότασις σχήματος βάθρου δὲν ὑ-
πάρχει, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον δτὶ ἔξην-
τηλήμησαν πάντες οἱ δυνατοὶ τρόποι καὶ τὰ
μεγέθη βάθρων, ἄτινα ἐπιτρέπουσιν αἱ διασω-
θεῖσαι πλάκες, σὺν τῇ προσθήκῃ μᾶς ἔτι, καὶ
τοῦτο χωρὶς νὰ κατορθωθῇ νὰ διατεθῶσι κατὰ
τρόπον παρέχοντα σχῆμα βάθρου, ἀνεπίθετον
σπουδαίων ἀντιρρήσεων δπερ ἡγαγεν, ἐμὲ
τοῦλάχιστον, εἰς τὸ συμπέρασμα, δτὶ ἴσως τὰ
ἀνάγλυφα ταῦτα οὐδέποτε ἀπετέλεσαν βάθρον
ἀγαλμάτων, ἀλλ' ἀλλο τὶ δπερ δέον νὰ ζητή-
σωμεν καὶ δπερ πρέπει κατ' οὐδεμιᾶς τῶν
ἀνωτέρω ἀντιρρήσεων νὰ προσκρούν.

"Ἐρχομαι νῦν εἰς τὴν λεγομένην Πραξι-
τελειον τεχνοτροπίαν τῶν ἀναγλύφων: ἀλλὰ περὶ³
ταῦτα συντέλειαν πάντα τὸ συμπλέομενα, δτὶ
ἀνάγλυφα ταῦτα οὐδέποτε ἀπανάληψιν τῆς
συζητήσεως. Ἀληθῶς, δταν λίαν πεπειραμένοι
καὶ δόκιμοι ἀρχαιολόγοι, οἱοι οἱ Overbeck,
Hirschfeld, Bie, Hauser, Klein καὶ δόκιμος Γερμανὸς ἀρχαιολόγος τοῦ Overbeck,
εἴτε ἐκ πρώτης ἐντυπώσεως κρίνοντες — ήτις
σπανίως, ὡς γνωρίζετε, ἀπατᾶ. — εἴτε μετὰ ὕρι-
μον μελέτην γράφοντες, ἀποφαίνωνται δτὶ δχι
μόνον οὐδεμιᾶς σχέσιν ἔχουσι τὰ ἀνάγλυφα
ταῦτα πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλ'
δτὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸν Β', κατ' ἄλλους μάλιστα
εἰς τὸν Α', π. X. αἰῶνα, ὅντα ἀπλῶς ἀντίγραφα
καλῶν, πιθανῶς Πραξιτελείων πρωτοτύπων, δὲν
δυνάμεθα, δσον καὶ ἀν οἱ ἀντίφρονοῦντες εἶνε

επίσης σοφοί καὶ δόκιμοι ἀρχαιολόγοι, νὰ στηριχθῶμεν ἐπὶ μόνης τῆς τεχνοτροπίας ταύτης ἵνα ταυτίσωμεν τὸ μνημεῖον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον βάθρον τοῦ Πραξιτέλους. Εἶνε μάλιστα δέξιον ψυχολογικῆς παρατηρήσεως διτὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ Πραξιτελικῶν ἀρχαιολόγων **οὐδεὶς** ἐτόλμησεν ἀδιστάκτως νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς τὴν ἀκμαίαν τέχνην τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλ' ὅτι πάντες κατέφυγον εἰς τὴν διέξοδον τοῦ νὰ κηρύξωσι τὰ ἔργα ταῦτα οἱ μὲν ὡς ὅντα ἔργα τῶν νεανικῶν, οἱ δὲ ὡς τῶν γεροντικῶν χρόνων τοῦ Πραξιτέλους, καὶ οἱ πλεῖστοι ὡς ἔργα ἀτινα μόνον ἐσχεδίασεν ὁ Πραξιτέλης, ἔχετέλεσεν δῆμος ὀδέξιος μαθητῆς αὐτοῦ, οὗ πάντα τὰ λάθη δὲν ἥδυνήθη νὰ διορθώσῃ ὁ περιφήμος καλλιτέχνης. "Αλλοι τέλος ὑπέμεσαν ὅτι εἶναι μεταγενέστεραι ἐπιδιορθώσεις τοῦ βάθρου τοῦ Πραξιτέλους. Πάντα δὲ ταῦτα κατ' εἰκασίαν, χωρὶς οὐδένα ὑπαινιγμόν, οὐδὲν πρὸς τοῦτο δικαιώμα νὰ παρέχῃ τὸ κείμενον τοῦ Παυσανίου.

Φρονῶ δὲ ἀδιστάκτως ὅτι, ἀν δὲν ὑπῆρχε τὸ οηθὲν χωρίον τοῦ Παυσανίου, ὅπερ πάντως ἐπηρέασε τὰς σκέψεις τῶν Πραξιτελικῶν ἀρχαιολόγων, οὐδεὶς θὰ ἐσκέπτετο νὰ θεωρήσῃ ὡς Πραξιτέλεια ἔργα τὰ τοιαῦτα χονδροειδῆ λάθη περιέχοντα, οἷα π. χ. ἡ στρεβλῶς τεθεῖσα ἀριστερὰ χεὶρ τοῦ Σκύθου ἢτις οὐχὶ ἐπαρκῶς ἐτέθη κατόπιν χαμηλότερον, ἡ ἀνατομικῶς στρεβλὴ καὶ παρὰ φύσιν στροφὴ τοῦ στήθους τοῦ Μαρσύου, οἱ χονδροειδέστατοι καὶ πᾶν ἄλλο ἡ Πραξιτέλειοι πόδες τῆς ἀδούσης Μούσης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ σχεδὸν ἐτερόφθαλμον τῆς Μούσης ἀριθ. 4 (Πλάξ Β), πρὸς δὲ τόσαι ἄλλαι ἀτέλειαι καὶ λάθη ἀμέσως ἐνοχλοῦντα παντὸς καλλιτέχνου τὸ βλέμμα.

Βεβαίως καὶ ἐπὶ τελειοτάτων ἔργων τῆς ἀρχαίας πλαστικῆς, οἷα π. χ. τὰ Φειδιακὰ ἀνάγλυφα τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενώνος, ἀπαντῶσιν ἐνίοτε ἀτέλειαι τινες τεχνικὰ ἀνάλογοι

πρὸς σμικρά τινα στίγματα προσώπου καλλίστης παρθένου. Τὰ ἐλαττώματα δημος τῶν ἀναγλύφων τῆς Μαντινείας δὲν εἶναι τοιαύτης φύσεως, ἀλλ' αὐτόχθονα χοιράδες δυσμοφίας, ἃς βεβαίως δὲν θὰ ἥνειχετο οὐδὲ ἐργαστήριον πολὺ ὑποδέεστερον ἐκείνου τοῦ Πραξιτέλους.

"Ἀν δὲ ἐν τῇ συζητήσει ταύτη εἴχεν ἀξίαν τινὰ ἡ γνώμη νομισματικοῦ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἥδη ἔξασκοῦντος τοὺς δρυμαλίμονς αὐτοῦ περὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας τεχνοτροπίας ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν νομισμάτων, ὧν ἡ τέχνη δὲν ἀπατᾷ ὡς ἡ τῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων δι' ἀρχαϊσμῶν καὶ ἀντιγραφῶν, δημοσιματικὸς οὗτος θὰ ἔλεγεν ὑμῖν ὅτι ἀνώτατον χρονολογικὸν δριον τῆς τεχνοτροπίας τῶν ἀναγλύφων τούτων τῆς Μαντινείας θεωρεῖ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ., καὶ ὅτι ἐν αὐτοῖς ἀναγνωρίζει ἀπομιμήσεις μόνον, — καὶ δὴ ὑπὸ χειρὸς οὐχὶ ἐξησκημένης, ἀλλ' ὅλως ἀδεξίου καὶ εἰς πολλὰ σφάλματα ὑποπιπούσης, — ὠδαίων τύπων Πραξιτελείων τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ., τύπων ἐξ ἐκείνων οἵτινες κοινῶς ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας μετὰ τὸν Πραξιτέλην ἀντεγράφοντο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ μάλιστα ἐν ταῖς πόλεσιν ἔνθα, ὡς ἐν Μαντινείᾳ, ὑπῆρχον πρωτότυπα ἔργα τοῦ περιφήμου τούτου καλλιτέχνου.

"Οπωσδήποτε νομίζω ὅτι τὰ ἥδη οηθέντα ὑπεραρχοῦσιν, ἵνα πλέον ἡ ἀμφίβολον καταστήσωσι τὴν γνώμην τῶν Πραξιτελικῶν, ὅτι ἀνεκαλύφθησαν τὰ τὸ ἐν Μαντινείᾳ βάθρον τῶν ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους ποιηθέντων ἀγαλμάτων κοσμοῦντα ἀνάγλυφα. Ἐπομένως ἐπιτρέπεται, μάλιστα δὲ καὶ ἐπιβάλλεται ἡμῖν, νὰ ζητήσωμεν τὴν δὲ ἄλλων περὶ τῆς Μαντινείας πηγῶν ἐξήγησιν τοῦ μνημείου, ἐξήγησιν ἢτις δέον κατ' οὐδεμίᾳς τῶν ἀνωτέρω ἀντιρρήσεων νὰ προσκρούσῃ.

Περὶ τούτου πραγματευόμεθα ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

I. Ν ΣΒΟΡΩΝΟΣ

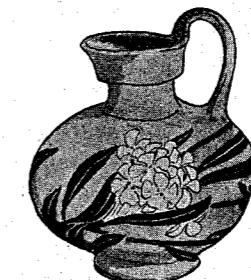

ΒΙΩΝΟΣ

ΑΠΟΣΠΕΡΙΤΗΣ

Ἄποσπερίη, φῶς χρονοδ. τῆς Ἀφρογεννημένης,
Ἄποσπερίη, τῆς σεμηῆς νόκτας στολίδι φαντακτό,
ποῦ δὲ ἡ Σελήνη σὲ νικᾶ, μὲς στάστρα πρῶτο βγαίνεις,
χαῖρε, καλέ μου· κιόσσο γὼ μπρὸς στῆς βοσκούλλας ξενυκτῶ,
γιὰ τὸ φεγγάρι φέγγε μου ἐσό· βλέπεις, ἐκεῖνο
σήμερα πρωταρχίησε κ' ἐβούτησε νωρὶς νωρὶς·
δὲν ἔρχομαι γιὰ φονικό, μηδὲ διαβάτες γδύννω,
μόν' ἀγαπῶ! κ' εἶναι καλὸ καημένους νὰ παρηγορῆς.

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

Ο ΤΑΝ ΗΜΟΥΝ ΔΑΣΚΑΛΟΣ...

Η.

Είχα μὲν τὸ θάρρος νὰ γείνω μαθηματικός, νὰ τὸ ἐπιχειρήσω τοῦλάχιστον ἀλλὰ τὸ θάρρος μου δὲν ἔφθιμασε μέχρι τῆς μαγειρικῆς. Ἐπροτίμησα νὰ ζήσω χωρὶς μαγειρικὴν ἢ τοῦλάχιστον μὲ στοιχειώδη καὶ πρωτογενῆ μαγειρικήν. Μαγείρευμα ἔτρωγα μόνον δταν κανεὶς τῶν χωρικῶν μ' ἐκάλει εἰς γεῦμα ἢ δταν, κυνηγῶν, ἔφθανα μέχρι τῶν πανδοχείων τὰ δποῖα ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς παραλιακῆς ὅδον. Κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας, ἐτρεφόμην μὲ τὸ κυνῆγι μου, ψηνόμενον προχειρῶς ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἢ μὲ ἀγνὰ καὶ τυρόν. Συνήθως δ' ἔγευμάτιζα καὶ ἐδείπνουν εἰς τὸ καφενεῖον, ἀναθέτων εἰς τὸν καφεπώλην νὰ μαδήσῃ καὶ ψήσῃ τὸ θηράματα. Ως τραπεζομάνδηλον μοῦ ἔχρησίμευον φύλλα δένδρου.

Τότε ἡ πρὸς τὸ κυνῆγι ἀγάπη μου ἔφθασεν εἰς ἀληθῆ μανίαν. Ἐνῷ ἐδίδασκα, οἱ δύο μου σκύλοι ἔκαθηντο ἐκατέρωθεν τῆς ἔδρας, ὡς σφύγγες, καὶ τὸ δίκαννον ἥτο ἀνηρημένον εἰς τὸν τοῖχον δίπλα μου, διὰ νὰ τὸ ἔχω πρόχειρον. Διότι μὲ κατελάμβανον αἰφνίδιοι κυνηγετικοὶ παροξυσμοί, δταν ἥκουα ψιμύρισμα κίχλας λ. χ. ἢ λάλημα μελισσουργῶν καὶ ἀρπάζων τὸ δίκαννον ἔτρεχα ἔξω, ἀφήνων τὸν μαδήτας νάλληλοδιδάσκωνται ἢ νὰ χορυπηδοῦν, κατὰ τὴν νέαν μέθιδον πάντοτε. Τὸ μάθημα διήρκει δσον τὸ δυνατὸν περισσότερον. Οὕτε βροχή, οὕτε καύσων μὲ ἡμπόδιζε. Ἐτρεχα ὡς δαιμονισμένος εἰς τὸν κάμπον καὶ τὰ βουνά, πυροβόλων κατὰ παντὸς πτερωτοῦ, μεγάλουν ἢ μικροῦ, φαγωσίμουν ἢ μῆ, κατὰ τῶν κοράκων, δπως καὶ κατὰ τῶν μπεκατσῶν, κατὰ τῶν γυπῶν, δπως καὶ κατὰ τῶν σπουργιτῶν. Καὶ τόση ἥτο ἢ ἀπληστία μου, ὡστε, ἐπιστρέφων μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἥλιου, ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν νυκτερίδων καὶ τῶν γλαυκῶν. Μὲ κατέλαβε δὲ καὶ μία περιέργεια νὰ φάγω ἔξ δλων τῶν θεωρουμένων μὴ φαγωσίμων πτηνῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν μερῶν ἔκεινων εἶχον γείνει κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις παμφάγοι καὶ οὐδόλως τὸν ἔξεπληττεν ἢ περιέργειά μου. Εσπέραν τινὰ καθ'

* Ιδε σελ. 306.

ἥν ἔτρωγα εἰς τὸ καφενεῖον γλαῦκα ψητὴν μὲ πρόθεσίν τινα ἐπιδεῖξεως. οἱ παρακαθήμενοι χωρικοὶ μοῦ εἶπον:

— Ἐμεῖς τρῶμε καὶ νυκτοκοράκους καὶ λούπιδες, δάσκαλε.

— Νιχτερίδες τρῶτε;

— Σὰν τύχουνε, ἀπήντησε μειδιῶν δ καφεπώλης.

— Τότε τί δὲν τρῶτε; ἡρώτησα μὲ πεῖσμα.

— Ο, τι δὲν ἔχομε.

— Απέναντι τοῦ παραμύθου μου ὑψοῦντο ἀπὸ τὸν κῆπον τῆς Φωτεινῆς μία μεγάλη συκαμινέα καὶ διάφορα ἄλλα δένδρα. Ἐνίστε δὲ δταν ἐνεφανίζετο ἐπ' αὐτῶν κίχλα τις ἢ ἄλλο πτηνόν, δὲν ἐλάμβανα τὸν κόπον νὰ ἔξελθω· ἀλλὰ διακόπτων τὸ μάθημα, ἔλεγα «μιὰ στιγμή!» πρὸς τὸν μαδήτας, ἥρπαζα τὸ δίκαννον κ' ἐπυροβόλουν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἔδρας ἢ ἀπὸ τὸ παραμύθον. Αἱ παρενέσεις αὐταὶ ἥσαν λίαν τερπναὶ διὰ τὸν μαδήτας, οἵτινες ἡμιλλῶντο ποῖος νὰ πρωτορέῃ νὰ φέρῃ τὸ θηράμα, οὔτως ὥστε πολλάκις ἔξερχοντο δλοὶ ἐν ἀλλαγμῷ, παρακολουθούντων τῶν σκύλων. Τοῦτο δμως βαθμηδὸν τὸν διέπεραν, ὁστε ἥχισαν περὶ τὰ τέλη τοῦ σχολικοῦ ἔτους νὰ καταχῶνται δλίγον τὴν ἀδυναμίαν μου. Διὰ νὰ μείνουν μόνοι, ἀνεφώνονται αἴφνης:

— Δάσκαλε, δάσκαλε, ἔνα πουλί, ἔνα μεγάλο πουλί!

— Ποῦ;

— Ἐπέρασε, πάει πρὸς τὰ κάτω.

Ο διδάσκαλος δὲν ἥθελε περισσότερον διὰ νὰ δρμήσῃ ἔξω. Καὶ ἔστιν δτε, ἀντὶ νὰ λείψῃ ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ὡς ἔλεγεν, ἀπουσίαζεν ἐπὶ ὁραν δλην ἢ καὶ ὥρας. Τὴν δὲ φροντίδα τῶν μαθημάτων ἀφηνα εἰς τὴν «νέαν μέθιδον», ἥτις ἥδύνατο νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἔλευθερα ἀλληλοδιδακτικὴ ἢ αὐτοδιδακτικὴ μέθιδος.

Μὲ τὸν τοῦτον εἶχον καταντήσει ὡς ἀγριάνθρωπος, ζῶν ἐκ τῆς θηράμας. Τὸ πρόσωπόν μου εἶχε μαυρίσει καὶ ἡ κόμη μου ἔφθανε σχεδόν μέχρι τῶν ὅμων μου. Κόρεψες ἄλλως δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ χωρίον, πλὴν

ἔκεινων οἵτινες ἔκούρευον τὰ πρόβατα.

Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς κυνηγετικὰς μου ἔκδρομὰς συνήντησα, μακρὰν τοῦ χωρίου, εἰς μίαν δόδον ἔθριπκήν, τὴν Φωτεινήν.

— Λόξα τῷ Θεῷ, ἀνεφώνησα μειδιῶν, ποῦ σὲ συναντῶ ἔδω, γιὰ νὰ μοῦ πῆς τι ἔχεις μαζῆ μου καὶ μ' ἔχθρεύεσαι τόσον.

— Άλλ' αὐτή, αὐστηρὰ τὸ ἥθος καὶ χαμαὶ βλέπουσα, ἥθελησε νὰ περάσῃ χωρὶς νὰ μοῦ δώσῃ ἀπάντησιν.

Τῆς ἔφραξα τὸν δρόμον:

— Θὰ μοῦ πῆς. Είνε ἀδικον νὰ ἔχθρεύεσαι ἔνα ἀνθρωπον, ποῦ κακὸ δὲν σοῦ ἔκαμε, καὶ νὰ μὴν τοῦ λες τὸ γιατί.

— Θὰ μ' ἀφίσης νὰ περάσω; εἶπεν ἡ κόρη κάμπουσα ταχεῖαν στροφὴν διὰ νὰ διέλθῃ.

Ταχύτερος δμως ἔγω, εὑρέθηκα πάλιν πρὸ αὐτῆς.

— Θὰ μ' ἀφίσης, σοῦ λέω; ἐπανέλαβεν. Άλλ' ἐνῷ δ τόνος τῆς φωνῆς της ἥτο ἀπειλητικός, τὰ χελῆ της τὸν διέψευσαν μὲ μίαν ἔκρηξιν γέλωτος.

— Δὲν εἶσαι λοιπὸν κακὴ δλότελα; Καὶ τί ωραῖα ποῦ γελᾶς!

Καὶ ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τοῦ γέλωτος ἔκεινου, ἡπλωσα αὐθιδή χέρια, τὰ δποῖα δμως ἐν βλέμμα της αὐστηρότατον ἀπελίθωσε:

— Τὰ χέρια νὰ τὰ μαξέψῃς, μοῦ εἶπε μὲ τόνον μὴ ἀφήνοντα ἀμφιβολίας περὶ τῆς σοβαρότητός του, γιατὶ σύρων φωνή καὶ ὑὰ τὸ μετανοήσῃς! Τρία ξαδέρφια μου εἶν' ἐπαὲ παρακάπτω σ' ἀμπέλια.

Καὶ ἐπωφεληθεῖσα τὴν στιγμαίαν κατάπληξιν μου διέβη. Ἐγὼ δέ, ἀποπειραθεὶς νὰ τὴν ἀκολουθήσω, τῆς ἔφωναξα μὲ φωνὴν ἰκετευτικήν:

— Λοιπόν, Φωτεινή, δὲν ύὰ γενοῦμε φίλοι, ποτέ, ποτέ;

— Εστράφη μὲ χαριέστατον κίνημα πτηνοῦ καὶ μειδιῶσα μοῦ εἶπε:

— Ποτέ!

— Τόση ὡμορφιά καὶ τόση κακία πῶς βρίσκονται μαζῆ;... Δὲν μοῦ λες τί σοῦκαμα;

— Ετσά θέλω!

Καὶ ἀφοῦ ἐπροχώρησεν ἀκόμη βήματά τινα, ἐστράφη καὶ γελῶσα:

— Άλιθεια, εἶντα κάνει δ μπάρκας; ήρωτησε.

— Ποιὸς μπάρκας;

— Ο ἄλλος δάσκαλος, καλέ.

— Εγέλασα καὶ ἔγω, διότι μοῦ ἔφάνη πολὺ ἀρμόζουσα ἢ προσωνυμία «μπάρκας», ἥτις

ἐν Κρήτῃ ἀποδίδεται κοινῶς εἰς τὸν αἰθίοπας

— Μὰ τί μπάρκας!

Ταπεινώσας δὲ τὴν φωνὴν καὶ σοβαρευθείς, τῆς εἶπα:

— Καὶ δμως τὸν ἀγαπᾶς.

— Εμειδίασεν αἰνιγματῶδες μειδίαμα καὶ ἀπεμακρύνθη, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ. Ήτο ἄλλως καιορός, διότι τὴν στιγμὴν ἔκεινην ἥκούσθησαν βήματα ἀνθρώπων.

Εἶχα πολλὰς ἔβδομάδας νὰ τὴν ἴδω. Μετὰ τὴν ὥηξιν, τὸ ἔβαλα πεῖσμα νὰ πραγματοποιήσω τὰς ὑποψίας αἵτινες ἔβασανται τὸν συναδελφον ἀλλὰ τὸ πεῖσμα μου δὲν ἀντέσχεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἐπίμονον δυσμένειαν τῆς Φωτεινῆς, ἥτις ἥθελε, φαίνεται, νὰ βασανίζῃ τὸν ὑφιστάμενον, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν ἔνθαρονται πρὸς ἔκεινον δτι ἡγάπα ἐμὲ καὶ πρὸς ἐμὲ νὰ δεικνύῃ δτι δὲν ἡγάπα πανένα καὶ πρὸς πάντων ἐμέ. Τοιαῦτα φιλάρεσκα τεχνάσματα ἐκ μέρους μιᾶς χωριατοπούλας θὰ μοῦ ἔφαίνοντο ἀπίστευτα, ἐὰν δὲν τὰ ἔβλεπα μὲ τὰ μάτια μου. Επέμεινα δμως ἐπί τινας ἡμέρας ἀκόμη νὰ εἰσφανίζωμαι εἰς τὸ παράθυρον καὶ πάλιν διδασκάλου. Καλλίτερα δὲν ἥδυνάμην νὰ ἔκδικηθῶ. Άλλ' ἐπὶ τέλους ἡ Φωτεινὴ μοῦ ἔξεδήλωσε τόσον ζωηρὰν ἀντιπάθειαν, ὥστε, διὰ νὰ ἐπιμείνω περισσότερον, ἔπρεπε νὰ εἴμαι ἔρωτευμένος εἰς τὰ σωστά. Απὸ τὴν ἥμέραν ἔκεινην ἄλλως δὲν ἀνεφάνη πλέον εἰς τὸν κῆπον, ὃς διὰ νὰ μοῦ δείξῃ ἔμφαντις πλέοντας τὸν διέπεραν δτι δὲν ὑπέφερε νὰ μὲ βλέπῃ.

Ἐγὼ δὲ ἐπανῆλθα εἰς τὴν παλαιάν καὶ πραγματικήν μου ἀγάπην, τὸ κυνῆγι, τὸ δποῖον εἶχα παραμελήσει δλί, ον χάριν ἔκεινης: καὶ εἰς τὰς τέρψεις αὐτοῦ ὑὰ ἔλησμόνονταν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίαν τῆς, ἀν δὲ μοῦ τὴν ἐνεδύμιζον οἱ κοῦλοι καὶ περίλυποι δφμαλοὶ τοῦ συναδελφού, δστις βασανίζομενος, φαίνεται, υπὸ ἀπύνιῶν, ἔξερχετο πολλάκις τὴν νύκτα καὶ ἐπλανταρίως ὡς φάντασμα.

Άλλα, κατὰ τὴν τελευταίαν συνάντησίν μας, η Φωτεινὴ μοῦ ἔφάνη τόσον χαριτωμένη, τόσον θελκτικήν πονηρίαν εἶχον τὰ ώραῖα της μάτια καὶ τόσην μαγείαν ἡ φωνὴ της, μάλιστα δταν ἥθελε νὰ φανῇ αὐστηρὰ καὶ πεισμωμένη, ὡστε ἀπεμακρύνθη συγκεκινημένος. Τί αἴνιγμα ἥτον αὐτὸν ἐπὶ τέλους; Τί. ἐσήμαινεν ἔκεινο τὸ ἀδριστὸν μειδίαμα, δταν τῆς εἶπα δτι ἀγαπᾶ τὸν «μπάρκαν»;... Μήπως τὸν ἀγαπᾶ τῷδεντι; Ή σκέψις αὕτη ἐπανῆλθε πολ-

λάκις εἰς τὸ πνεῦμα μου. Καὶ τόσον ἡμούν ἀφηρημένος, ὥστε ἐφθασα μέχρι τῆς παραλίας χωρὶς νὰ ἔνθυμηθῶ διὰ εἶχα ἔξελθει διὰ νὰ κυνηγήσω. Ὅταν δὲ τὴν ἑσπέραν, ἐπιστρέφων, συνήντησα τὸν συνάδελφον, ἥσθιάνθην εἰς τὴν ψυχὴν μου ἀναβρασμὸν μίσους, δροῦσιν τοῦ δοποῖου δὲν εἶχα αἰσθανθῆ ἀκόμη. Θάξῃ γοῦστο νάρχισσω καὶ ἔγῳ τῷρα νὰ τὸν ζηλεύω! Νὰ ξηλεύωμεν δὲ εἰς τὸν ἄλλον διὰ μίαν, ήτις μᾶς περιφρονεῖ καὶ τοὺς δύο!

Τὸ βέβαιον εἶνε διὰ μὲ κατέλαβε ζωηρὰ ἐπιθυμία νὰ ἐπανίδω τὴν Φωτεινήν. Ἄντι δὲ δόπως ἄλλοτε, κατὰ τὰς ἑορτάς, νὰ μεταβαίνω εἰς τὰ Χανιά ἢ νὰ κάνω μακρυνὰς κυνηγετικὰς ἐκδρομάς, ἔμενα μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὴν βλέπω ἐστω καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν κατὰ τὴν ἀπόλυτην τῆς λειτουργίας. Καὶ τὴν ἔβλεπα, ἀλλ’ αὐτὴ πάλιν ἐπιμόνως ἀπέφευγε τὸ βλέμμα μου καὶ τὴν συνάντησόν μου ‘Απετόλμησα μάλιστα νὰ διέρχωμαι κατ’ ἐπανάληψιν ὑπὸ τὰ παραδίδητα τῆς, μὲ κίνδυνον νὰ κινήσω τὰς ὑποψίας τῶν γειτόνων ἢ τῶν συγγενῶν τῆς ἀλλ’ εἰς μάτην ἥλπισα νὰ φωνάξῃ καὶ πρὸς ἔμε ἀπὸ τὸ παράθυρον «Δάσκαλε! δάσκαλε!». Οσάκις μέβλεπεν, ἀπεσύρετο ἀγριωπὴ καὶ δὲν ἀνεφαίνετο πλέον. Εσπέραν τινὰ τὴν ἐπρόφθασα εἰς τὸ παράθυρον καθ’ ἥν στιγμὴν ἔποτις μίαν γάστραν.

— Καλησπέρα, Φωτεινή, τῆς ἐψιθύρισα καὶ ἐσταμάτησα, διότι ἀληθῶς ἡμούν τόσον συγκεκινημένος, ὥστε ἔδυσκολευόμην νὰ προχωρήσω. Δὲν μοῦ πετᾶς ἔνα λουλοῦδι καὶ ἔμενα;

— Σου ωρίτω ὅλη τῇ γάστρα, ἀνεθέσει, μοῦ ἀπήντησε, χωρὶς νὰ μειδιάσῃ.

Καὶ ἐφαίνετο ἑτοίμη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπειλήν της.

Μετά τινας ἔβδομάδας προσεκλήθην εἰς ἔνα γάμον. Μεταξὺ δὲ τῶν προσκεκλημένων ἦτο καὶ νέος τις, εἴκοσι δύο περίπου ἔτῶν, τὸν δοποῖον πρώτην φοράν ἔβλεπα καὶ τοῦ δοποῖου τὸ κάλλος μοῦ ἔκαμεν ἔξαιρετικὴν ἐντύπωσιν. Ήτο ὑψηλὸς καὶ κομψός, μὲ τὴν φυσικὴν τῶν δρειῶν μας κομφότητα, μελαγχολίδος μὲ λεπτὰ καὶ εὐγενὴν χαρακτηριστικὰ καὶ μάτια μαυρὰ καὶ μεγάλα, εἰς τὰ δοποῖα ἔπαιζε μία διηνεκῆς ἀκτινοβολία. Ωμύλει οἰκείως μὲ τὸν πατέρα τῆς Φωτεινῆς καὶ ὑπέθεσα διὰ ἥσαν συγγενεῖς. Ἐπειτα τὸν εῖδα νὰ σύρῃ τὸν συρτὸν μὲ τὴν Φωτεινήν, ήτις μοῦ ἐφάνη διὰ δὲν τὸν ἔβλεπε μόνον μὲ συγγενικὸν βλέμμα.

— Ποιός εἶνε αὐτός; ἥρωτησα.

— Εἶνε ἔνοχωριανός, μοῦ ἀπήντησε ὁ χω-

ρικὸς πρὸς ὃν ἀπετάθην ἀπὸ τὸ Πρασέ. Καὶ ἀφοῦ διὰ τῆς χειρὸς μοῦ ἔδειξεν ὑψηλὰ ἐπὶ τῆς κλιτύος τῶν Λευκῶν ὁρέων, συνεπλήρωσε τὰς πληροφορίας του:

— Εἶνε γυιός του Σαριδογιάννη. Ο κύρως του λογαριάζεται γιὰ καλλίτερος νοικοκύρης του Πρασέ. Ήτονε καὶ καλὸς στὸν πόλεμο. Μὰ κι’ ὁ γυιός του φαίνεται πῶς θὰ τοῦ μοιάσῃ. Ωμορφος ἀντρας καταστάνεται.

— Καὶ εἶνε συγγενής μὲ τὴν κοπελιὰ ποὺ χορεύει;

— Ὁχι... Γιάιντα ωτᾶς; εἶπεν δὲ χωρικός, προσβλέψας με υπόπτως.

— Μοῦ ὕφαντη πῶς μοιάζουνε, εἶπα, καὶ εὑδὼν τίποτε ἄλλο νάπαντήσω. Καὶ πῶς τονε λένε τὸ νέό;

— Σταυριανό.

Ο χορὸς εἶχεν ἀνάφει ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡ Φωτεινή, ἀκούραστος, ἔξηκολούθει νὰ χορεύῃ μετὰ τοῦ Σταυριανοῦ, χωρὶς νὰ φύῃ τὸ ἔλαχιστον βλέμμα εἰς τὴν ἄκραν δύο πεποιημένη μελαγχολικός. Τὰ δίστιχα διεσταυροῦντο ὡς βέλη, ἐπὶ τέλους δὲ ἥκουσθη καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Σταυριανοῦ, ἀρρενωπὴ καὶ εὔηχος:

Κατωμερότικο πουλί, ἔλα στὰ πάνω μέρη,
“Οπουν” γε τὸ νερὸ κυρὸ καὶ δροσερὸ τάξει.

Οἱ στίχοι προφανῶς ἀπηνθύνοντο πρὸς τὴν Φωτεινήν, ήτις ἐκοκκίνησε καὶ ἐστρεψε πρὸς τὸν λεβέντην βλέμμα ὅλως ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνα τὰ δοποῖα ἔρριπτε πρὸς ἔμε.

Δὲν ἔμεινα περισσότερον, διότι δὲν ἥδυνάμην καὶ νὰ μείνω. Θὰ ἡμούν φαίνεται πολὺ ὀχρός, διότι ὅσοι μὲ εἶδον ἀπερχόμενον μὲ ἥρωτον τί πέινε.

Δὲν μοῦ ἔμενεν ἀμφιβολία διὰ δὲρεινὸς

ἐκεῖνος ἦτο δὲ τὸν προσκεκλημένος καὶ ἀσχῆμα ἐφωτευμένος. Ὅταν δὲ εἶδα τὸν συνάδελφον, ἀνέβη πικρὸς γέλως εἰς τὸ στόμα μου· ἔπειτα μὲ κατέλαβεν ἐπιθυμία νὰ τὸν ἐναγκαλισθῶ, νὰ τοῦ ὀμιλογήσω τὰ πάντα καὶ νὰ θρηνήσωμεν δροῦ τὴν κοινὴν συμφοράν.

Θ

Η ἄνοιξις μὲν ἔρε περόλυπον. Τὴν θλίψιν μου δὲν ἔχωρουν οἱ κάμποι καὶ τὰ βουνὰ δύο ἐπλανώμην, προσπαθῶν νὰ λησμονῶσ. Άλλ’ ή Φωτεινή μοῦ ἐπεφύλαττε καὶ ἄλλας ἐκπλήξεις. Ἀπέναντι τοῦ παραθύρου μου ὑψοῦτο, δροῦντο, μεγάλη συκαμινέα ήτις εἶχεν ἥδη καλυφθῆ μὲ ὡραιὸν πράσινον φύλλωμα, ἐντὸς τοῦ δοποῖου

ζευγαρωμένα τὰ πτηνὰ ἔψαλλον τὸν ἔρωτα, ὡς διὰ νὰ μὴ μὲ ἀφήνουν καὶ αὐτὰ νὰ λησμονῶ τὴν δυστυχίαν μου. Καὶ μοῦ ἥρχετο ἐνίστε νὰ πάρω τὸ δίκαννον καὶ νὰ διακόψω τραγικῶς αὐτὴν τὴν ὁληράν ἐπίδειξιν.

Άλλὰ μίαν ἡμέραν, μικρὸν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἥλιου, ἥκουσα ὑροῦν ἀσυνήθη εἰς τὸ φύλλωμα καὶ μοῦ ἐφάνη διὰ πτηνὸν μεγα λείτερον ἐκάθιτο ἐπὶ τοῦ δένδρου. Καὶ πλησίασε εἰς τὸ παράθυρον, εἶδα μίαν ὡραιάν καὶ πονηρὰν κεφαλήν, ήτις προκύψασα διὰ μέσου τῶν φύλλων, μὲ προσέβλεψη μὲ μίαν ἀστραπὴν μειδιάματος καὶ ἔπειτα ἐκούβη πάλιν εἰς τὸ φύλλωμα. Ήτο τὸ «κατωμερότικο πουλί».

Απορῶ πῶς δὲν ἐπέταξα διὰ νὰ φιλάσω καὶ ἔγῳ εἰς τὸν κλάδον, δστις ἐτρεμεν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς. Τόσον μὲ ἀνακούφισε καὶ μ’ ἐπέτρεψεν ἥχαρὰ τῆς ἀκτινοβόλου ἔμφανίσεως τῆς.

Ἐκοπτε φύλλα διὰ τὸν μεταξοκώληκα καὶ ἥρχετο πλέον καθ’ ἔκαστην. Λὲν μοῦ ὠμίλει, ἀλλὰ μὲ ἥρκει τὸ μειδιάμα τῆς, τὸ μειδιάμα τὸ δοποῖον μοῦ ἐστελλεν, ὡς Ἀμαρυλλίς, διὰ μέσου τῶν φύλλων. Ο ἥλιος διὰκόσ μου ἀνέτελλε διὰ μέσου τῶν κλάδων τοῦ δένδρου ἐκείνου. Πολλάκις ἐσκεπτόμην μήπως ἥτο δνειρὸν καὶ δὲν ἀπετόλμων νὰ τῆς ὀμιλήσω, διὰ νὰ μὴ ἔξαφανισθῇ ἥ δπτασία. Ἐπειτα, δταν τὴν πρωτην φορὰν ἐπεχειρησα νὰ τῆς ὀμιλήσω, μοῦ ἔνευσε μετὰ δέους νὰ σιωπήσω, δεικνύουσα τὸ ἰσόγειον, δπου παρεμόνευεν δὲ Όθέλλος. Τὸ κατ’ ἔμε, δὲν ἐφοβούητη πλέον τίποτε καὶ κανένα. Η ἀγάπη τῆς, ἥ ἐλπὶς διὰ μὲ ἡγάπα μοῦ ἐδίδε τὸ θάρρος νάψηφήσω πάντα κίνδυνον, νὰ τολμήσω τὰ πάντα. Ήδυνάμην νὰ διακηρύξω ἐνώπιον δλων τὸν ἔρωτά μου, τὸν δοποῖον ἥσθιανό μην νὰ πάλλεται παντοδύναμος ἐντός μου, κύριος ἀπόλυτος τῆς θελήσεως μου καὶ δλης μου τῆς ὑπάρξεως. Άλλα τί νὰ τῆς εἴπω; Ήδυναντο λέεις νὰ ἐκφράσουν τὰ θεσπέσια πράγματα τὰ δποῖα ἐπλημμύρουν τὴν καρδίαν μου; Ωμίλουν ἀνδρὸν αὶ ὑπολαΐδες, οἱ σπίνοι καὶ ἡ ἀηδῶν κατὰ δπὸ τοὺς πλατάνους τοῦ ποταμοῦ. Ωμίλει δλη ἥ χαρὰ ἥ δποία ἐπρασίνε καὶ ἥνθει, καὶ εὐδαίαζε, καὶ ἐκελάδει καὶ ἐκυμάτιζεν δπὸ τὴν ἀπαλήν πνοὴν τῆς ἀνοίκεως γύρω μας. Μίαν λέξιν ἥθελα νὰ τῆς εἴπω καὶ τὴν ἐψιθύριδα μὲ δλην τὴν περιπάθειαν τῆς ψυχῆς μου:

— Φῶς μου!

Ο Όθέλλος κατεσκόπευε καὶ ἔβλεπεν, δὲ Όθέλλος ἐμαίνετο. Τὸ ἐμάντευον ἀπὸ τοὺς θρηνούσι καὶ τοὺς κοπετούς, οἵτινες ἥρχοντο

ἀπὸ τὴν τάξιν του. Άλλὰ δὲν τὸν ἐφοβούμην, ὃς δὲν ἐφοβούμην κανένα. Μὴ δὲρος μου εἶχε τι τὸ ἀδέμιτον καὶ τὸ πονηρόν; Ή Φωτεινή θὰ ἔγινετο σύζυγός μου. Απλούστατα. Ή ἀπόφρασις αὐτὴ ἐξήλειψε καὶ τὸν τελευταῖον δισταγμόν μου. Καὶ μίαν ἡμέραν, καιροφυλακτήσας, τὴν ἥκολούθησα καὶ τὴν ἐφθασα καθ’ ἥν στιγμὴν ἔχήρχετο ἀπὸ τὸν κῆπον.

— Φωτεινή, τῆς εἶπα, Φωτεινή, σὲ ἀγαπῶ...

‘Άλλ’ αὐτή, βλέπουσα διὰ συγχρόνως οἱ βραχίονες μου ἥνοιγοντο εἰς ἐναγκαλισμόν, ἔξέφυγε διὰ ταχείας κινήσεως καὶ ἐτρεξε πρὸς τὰ κάτω διὰ τρομασμένη, χωρὶς νὰ μ’ ἀφήσῃ νὰ τελεώσω τὴν φράσιν μου. Αφοῦ δὲ ἀπεμακρύνθη ἀρκετά, ἐσταμάτησε, πορφυρὰ τὸ πρόσωπον, καὶ κυπρώσα τοὺς γρόνθους μὲ παιγνιώδες πεισματα:

— Κεχώ δὲ σάγαπω! δὲ σάγαπω! δὲ σάγαπω!

Καὶ ἔπειτα ἔφυγε χωρὶς νὰ στραφῇ πλέον. Άλλα διατί νὰ μὴ παραταθῇ ἥ ευδαιμονία ἐκείνη τῆς ἀμφιβολίας, ήτις εἶχε κάτι τι ἀπὸ τὴν ἀοριστίαν τοῦ οὐρανοῦ; Τὴν ἀφῆκα νὰ κονονίζῃ αὐτὴ τὴν προείδονταν τῶν σχέσεών μας ἀνέμενα τὰ προστάγματά της. Μὴ δὲν ἥτο κυρία ἀπόλυτος τῶν διαλογισμῶν καὶ τῆς καρδίας μου;

Ήμουν εἰς τοὺς οὐρανούς. Καὶ ἐπειδὴ φυσικὰ δὲν ἥδυνάμην ἀπὸ τόσον μακρινῆς ἀποστάσεως νὰ συνεννοηθῶ μὲ τοὺς μαθητάς μου, τοὺς ἀφῆκα ἐντελῶς εἰς τὴν τύχην τῶν, νὰ κάνουν δὲ τι ἥθελον. Η νέα μέθοδος τῆς «Γιασνάγιας Πολιάνας» ἐφημορόσθη τότε καθ’ δλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν. Εγώ ἀλλως καὶ δταν ενδισκόμην ἐντὸς τοῦ σχολείου, ήμουν ἀπών. Ήνοιγα τὸ βιβλίον καὶ ἀντὶ τῶν περιπτειῶν τῶν Μυρίων, ἔβλεπα δύο μάτια τὰ δοποῖα δὲν ἥσαν τῆς Παριστάτιδος. Ωμίλουν πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ δὲ νοῦς μου ἐλικνίζετο ἐπὶ ἐνδὲ πρασίνου κλάδου. Καὶ μαντεύετε τί ἥδυνατο νὰ εἴπῃ μία κεφαλή, τῆς δποίας δὲ νοῦς εἶχε μεταβληθῆ εἰς σπίνον. Εντὸς δλίγων ἥμερῶν αὶ πενιχραὶ γραμματικαὶ καὶ ὀριθμητικαὶ γνώσεις, ἀς τόσον ἐπιπόνως ἀνέκτησα, ἐπέταξαν καὶ αὐταί, μὴ εὐρίσκουσαι πλέον κχρόνον εἰς τὴν κεφαλήν μου, ήτις ἔγειμισεν ἔρωτα. Ερως παντοῦ καὶ εἰς τὰ θυλάκια μου ἀκόμη.

Δυστυχῶς οἱ μαθηταί μου δὲν ἔξετιμσαν, δὲς ἐπρεπε, τὴν ἔλευθερίαν τὴν δποίαν τόσον ἀφηρώησην τοῦ παραθύρου εἰς αὐτούς. Οὐδέποτε δσον τότε ἐνόησα τὸ λεγόμενον περὶ τῶν παιδίων «ἄχαριστος ἥλικια». Καταχώμενα τὴν

ριανοῦ, τὸν ἔθεωρούν ως σωτῆρα. Ἡ Φωτεινὴ ἡτοῦ διὰ τὸν Σταυριανὸν καὶ κάλῶς τὸν ἐπροτίμησε.

Ἄλλ' ἀπὸ τὸ μαῦρον μέτωπον τοῦ συναδέλφου δὲν διεσκεδάσθησαν ἐντελῶς τὰ νέφη τῆς μελαιγχολίας. Ἀφοῦ μοῦ διηγήθη τὰ ὅσα ὑπέφερε, μοῦ ἔδειξε τὴν συκαμινέαν καὶ εἶπε στενάζων:

— "Ἄχ! αὐτὸν τὸ δένδρο, αὐτὸν τὸ δένδρο, πόσο μέβασάνισε!"

Προσεπάθησα νὰ τὸν παρηγορήσω, νὰ τοῦ μεταδώσω τὴν φιλοσοφικήν μου ἔγκαροτέρησιν. Ἐν τέλει δὲ τὸν ἥρωτησα:

— Τί θὰ φάμε ἀπόψε, δάσκαλε, διὰ νὰ ἔορτάσωμεν τὴν ἄρσιν τῶν παρεξηγήσεων;

— Τί θέλεις νὰ φάμε; μοῦ εἶπε χωρὶς ἡ μορφή του νὰ αἰθριάσῃ. Δὲν μᾶς φθάνουν ἡ χυλόπητες; ...

Εἰς τὸν γάμον τῆς Φωτεινῆς παρευρέθην μόδυνον ἔγω. Ὁ συνάδελφος, προφασισθεὶς ἐπείγουσαν πρόσκλησιν ἐκ μέρους τῆς Ἐφορείας, μετέβη εἰς τὰ Χανιά τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἄλλα καὶ ἔγω δὲν ἔμεινα ἐπὶ πολὺ.

Ἡθελα νὰ φαίνωμαι ἀδιάφορος καὶ μάλιστα εὐθυμος, διὰ νὰ δεῖξω εἰς τὴν Φωτεινὴν ὅτι, ἐὰν αὐτὴ ἔπαιξεν δταν μοῦ ἔκανεν ἔρωτοτροπίας, ἔγω δὲν ἔδιδα περισσοτέραν σοβαρότητα εἰς τὸ πρᾶγμα ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωνα. Ἡθελα νὰ πέισω τὸν ἔαυτόν μου ὅτι τὸ ἐπεισόδιον ἐτελείωσεν, δπως ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ, πψδς τὸ συμφέρον ἀμφιστέρων, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους δὲν εἶχα δικαίωμα παραπόνου, ἀφοῦ ἡ Φωτεινὴ ἐπράξειν ἐν ἀρχῇ πᾶν δτι ἡδύνατο διὰ ν' ἀποθαρρύνῃ τὰς ἔρωτικάς μου ἐπιχειρήσεις ἀλλ' ἡ ζηλοτυπία δὲν ἀκούει ἀπὸ λογικῆν. Ὁ γάμος ἐκεῖνος μοῦ ἐφαίνετο ως λύσις κωμῳδίας, εἰς ἥν ἔπαιξα τὸ οὐκτρότερον πρόσωπον.

Ἄλλ' δταν ἔπαινσα νὰ βλέπω τὴν Φωτεινήν, — δὲν τὴν ἐπανεῖδα μάλιστα πλέον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης διότι ἀνεχώρησε καὶ ἔγκατεστιάθη εἰς τὸ μακρινὸν χωρίον τοῦ συζύγου της — δὲν ἔδυσκολεύθην νὰ λησμονήσω. Ὁ δυστυχῆς δμῶς συνάδελφός μου ἐφαίνετο ἀνιάτως πληγωμένος καὶ μολονότι δὲν μοῦ ἔλεγε τίποτε, ἔβλεπα δτι ἔξηκολούθει νὰ φθίνῃ εἰς μελαιγχο-

λίαν ἀθεράπευτον. Ἀπέφευγε δὲ νὰ διμιλῇ περὶ τῆς Φωτεινῆς καὶ μόνον ἐνίστε μοῦ ἔλεγε μὲ βαθὺν στεναγμόν, δεικνύων τὴν συκαμινέαν:

— "Ἄχ! αὐτὸν τὸ δένδρο, αὐτὸν τὸ δένδρο, πῶς μέβασάνισε!"

Αἱ σχέσεις μας δμως δὲν διεταράχθησαν πλέον κατὰ τὸ μικρὸν διάστημα τὸ δποῖον ὑπελείπετο μέχρι τῶν ἔξετάσεων.

Ἡ Ἐφορεία Χανίων ἀπέστειλεν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὰς ἔξετάσεις. Ὁ ἔλεγχος σύστοις μὲ ἀνησύχει πολὺ. Ἄλλα φαίνεται ὅτι οἱ μαθηταὶ μοῦ είχον κάμη μεγάλας προόδους ἐν ἀγνοίᾳ μοῦ. Διότι μετέ τὸ πέρας τῶν ἔξετάσεων οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐφορείας μὲ ἔξεπληξαν μὲ συγχαρητήρια:

— Ποτὲ δὲν ἐπεριμέναμεν τοιαύτας προόδους ἀπὸ νεοσύστατον σχολείον, μοῦ εἶπεν δεῖς ἐξ αὐτῶν μὲ τόνον μὴ ἐπιτρέποντα ἀμφιβολίαν περὶ τῆς εἰλικρινείας του. Σᾶς βεβαιῶ ὅτι εἶνε πολὺ καλλίτεροι οἱ μαθηταί σας ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ σχολαρχείου Χανίων. Φαντάζομαι πόσον θὰ ἐκοπιάσατε!

Δὲν γνωρίζω ἐὰν ἔκοκπίνισα δταν ἀπήντησα:

— Ἐκοπίασα πολύ, εἶνε ἀληθές, ἀλλὰ σήμερον λησμονῶ τοὺς κόπους μου.

Καὶ ἔροιψα βλέμμα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Μάνουσον καὶ τὸν Κώστα.

Μετὰ πέντε ἡμέρας ἀνεχώρούν. Εἶχα ἐγερθῆ ἀπὸ τὴν αὐγὴν διὰ νάποφύγω τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας. Ἐνῷ δὲ παρεσκευαζόμην, ἐν μέσῳ τῶν συοιγμῶν τοῦ πνεόντος ἀνέμου ἡκουσα τοὺς σκύλλους μοῦ νὰ ὑλακτοῦν μανιωδῶς ἔξω· καὶ ἔτρεξα διὰ νὰ ἴδω τί συνέβαινεν. Οἱ σκύλλοι ἦσαν εἰς τὸν κῆπον τῆς Φωτεινῆς, ἀλλ' ἀνθρώπον δὲν ἔβλεπα. Ἀνέβηρκα εἰς τὸν φράκτην καὶ τότε παρουσιάσθη ἐνώπιόν μου φρικτὸν θέαμα. Ἀνθρωπός τις ἐκρέμετο εἰς ἔνα ἐκ τῶν χαμηλῶν κλάδων τῆς συκαμινέας καὶ οἱ σκύλλοι, ἀναβλέποντες πρὸς αὐτόν, ὑλάκτουν ως νὰ τὸν ἐπέπληττον διὰ τὸ ἀνδητόν ἐκείνο μετεώρισμα. Ἀνεγνώρισα τὸν συνάδελφόν μου, ἀπηγχονισμένον, νεκρὸν πρὸ πολλῆς ὥρας.

Ο ἀνεμος τὸν ἔσειεν ως ἐκφοβείς. Καὶ ἐνῷ ἐταλαντεύετο οὕτω θλιβερῶς εἰς τὸ λυκόφως τοῦ δρόμου, ἐφαίνετο ως νὰ ἔπαναλάμβανε μὲ τὸν θρῆνον τοῦ ἀνέμου, τὴν μελαιγχολικήν του φράσιν:

— "Ἄχ! αὐτὸν τὸ δένδρο, αὐτὸν τὸ δένδρο!"

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

ARS MINIMI

1

Στὸ δόδινο θαμπὸ ἀντιφέγγυσμα
Τοῦ κρυσταλλένου σου καθρέφτη
Σὰν πεταλούδα εῖδα τὸν ἵσκιο σου
Σὲ λίμνη ὑδράργυρον νὰ πέφτῃ.

Καὶ τὰ νερά του ἐθολωθήκανε
Καὶ μαγευτήκανε τὰ βύθια
Καὶ τώρα λίμνη μέσα ἐγείνηκεν
Απὸ Ἀρεόαδας παραμύθια.

Καὶ μὲς τὰ κύματα τὰ πράσινα
Καὶ στὸ ἀφρισμένο μέσα λίκνο
Τὴν πεταλούδα βλέπω νᾶρχεται
Μὲ τὸν τραγουδιστὴ τὸν κύκνο.

2

Μ' ἀκοῦς; θὰ πάρωμε ἄλλογα
Γοργότερα ἀπ' ἀγέρι
Ἀπὸ τὰ δάση ἀνάμεσα
Στὸ τρέξιμο γοργά.
Κιᾶν όμα πάγη δλούθενε
Κιόλοῦθε ἀν όμα πᾶς φέρη,
Νὰ μὴ μᾶς φτάνῃ ἡ Μοῖρα μᾶς
Ποῦ όμα μᾶς κυνηγᾷ.

Μὲ τὰ σπιρούνια, ἀλύπητα
Τὰ κάτασπρα πλευρά τους
Νὰ τοὺς χτυπᾶμε, ἀγάπη μου,
Καὶ ὁ δρόμος ὁ γραφτὸς
Ποῦ στὴ ζωή μας μέλλεται
Νὰ σβύνῃ ὀλογνορά τους
Καὶ τρέχοντας καὶ τρέχοντας
Μὲ τὰ γοργά φτερά τους
Νὰ φτάσωμε τὸ θάνατο
Πρὸιν νὰ μᾶς φτάσῃ αὐτός.

3

Δένε, πῶς κάπου ἔξεφυγε
Κάποιο τραγὸ λιοντάρι
Καὶ πῶς τὸ καβαλλίνενε
Μιὰν ὄμορφη Κυρὰ
Πῶς ἀπὸ τὴν χαίτη τάσπιασε
Καὶ μὲ γοργὸ ποδάρι
Τὴν ἔφερε τρεχούμενο
Στῆς Λήθης τὰ νερά.

Νεράϊδα λὲν πῶς ἥτανε
Καὶ παλληκάρι τὸ ἄλλο
Ποῦ τὴν μορφή τον ἐμάγεψε
Σὲ σχῆμα λιονταριοῦ
Καὶ τώρα, αὐτὴ ἀφοῦ χάθηκε
Μέσα σὲ ἀφρὸ καὶ σάλο,
Περνάει τὸν κόσμο σχίζοντας
Μὲ δύναμι θεοιοῦ.

ΑΙΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

ΑΠΟ ΤΗ "ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ ΑΓΑΠΗ,, ΤΟΥ ΠΩΛ ΦΟΡ

1. ΤΟ ΘΕΡΙΣΜΕΝΟ ΚΥΜΑ

"Ἐνας ποῦ ξέρει ἀπὸ ίστορίες, Πετρῆ, δὲν ἀποσώνει ὅλες τὶς ίστορίες του μὲ μιᾶς. Θᾶναι μικρὴ ἡ δική μου τώρα, μὰ θὲ νάρέση πιὸ πολύ.

Στὴ θάλασσα ἔχθες τὸ βράδυ, στὴ θάλασσα ἀκούσα νὰ ψάλλῃ κάποια ψυχῆλα πονεμένη, κάποια ψυχὴ δίχως καρδιά.

"Ωχ! κ' εἶταν τὶ παραπονιάρα στὴ ξεφεγγάρωση ἡ φωνή της! καὶ ἐγὼ ἔλαμνα ἀγάλι ἀγάλι καὶ τὴν γροικοῦσα ποῦ ἐτραγούνδα.

«Θέλω, Θεούλη μου, νὰ ζήσω! Θεέ μου, σπλαχνίσου με λιγάκι! » Κ' εἶτανε κῦμα κυματούρα ποῦ ἀφροστεφάνωτη ἐτραγούνδα.

"Ακού την, εἶτα, τὴν κοκέττα ποῦ δὲ μοῦ θέλει νὰ πεθάνῃ. Μιὰ μὲ τὴ βάρκα μου καὶ γώ, σὲ δυὸ τὴν κόβω μὲς στὴ μέση.

— Τί γένηκε μαθές, Ζουάνη; γιατί τὰ μάτια σου βουρκώνουν; — Τίποτες γένηκε, Πετρῆ.— Γιατί τὰ μάτια σου βουρκώνουν;

— Τότες κοντὰ πολὺ στὴ βάρκα μου νά σου κιάκουώ δυὸ φωνοῦλες, δυὸ νέες φωνὲς ποῦ τραγουδοῦσαν κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ.

Κ' ἥβλεπα μὲς στὴ νύχτα δυὸ βελουδένια κύματάκια τὸ ἔνα μὲ τάλλο νὰ γυρεύουνται, νὰ βρίσκουνται, νάγκαλιάζουνται καὶ νὰ τσιμπιοῦνται σὰν πουλάκια.

Καλά! εἶπα μέσα μου δικός τους λογαριασμός καὶ πιὰ δὲν γύρισα νὰ δῶ.— Ἀλήθεια;— Εἴχανε σωπάση, κ' ἔρριξα στὸ γιαλὸ τὰ δίχτυα μου.

— Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὅλη τὴ νύχτα θᾶχες στὸ νοῦ σου τὴν καλή σου, καὶ τὴν ἀγάπη της, Ζουάνη, ἀγάπη ἔλαφοροπεταλούδας.

— Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὅλη τὴ νύχτα τὰ δίχτυα μου ἔρριχτα, Πετρῆ, τὰ δίχτυα μ' ὅλην τὴν καρδιά μου καὶ μ' ὅλην τὴν ἀψηφισιά μου.

2. Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ

Στὰ μαλλιά τους ἔχουν οἱ ξανθὲς φαρμάκι. Πιὰ ψυχὴ δὲν ἔχω, πιὰ ζωὴ δὲ νοιώθω, ἀπ' ὄντας καὶ στὸ μέτωπο σ' ἔχω φιλημένη, μιὰν ἡμέρα ποῦ ἥσουν ἀποκοιμισμένη στὴν ἀκρογιαλιά.

Ἡ μυρουδιὰ σὰν μπόρας ποῦ μὲ ξετρέλλανε, τότες ποῦ δουφοῦσα τὰ ξανθὰ μαλλιά σου, σέρνουμαι στοὺς βάλτους, κάτω ἀπὸ τοὺς βράχους, τὸ κεφάλι χώνω μὲς στὴν ἀμμουδιά, νὰ μὴν τὴν ἀκούω πιὰ τὴ μυρουδιά.

Μάταια ὅτι καὶ ἀν κάμω εἶνε ἡ μυρουδιά της ποῦ μὲ ξετρελλαίνει ὡς καὶ μὲς στὴν ἄμμο. Πιὰ δὲν εἶναι ἡ θάλασσα μὲ τὴ μυρουδιά της, στὸ βυθὸν τῆς θάλασσας εἶναι τὰ μαλλιά της, τὰ ύγρὰ μαλλιά της.

Ψὲς ὁ ἥλιος ἔστησε καταμεσίς στὸ κῦμα τὴ χρυσῆ κολόννα του. Μὰ ἐγὼ ἀπ' τὸ βράχοι εἴδα, ἔανθή, ἔσένα νὰ κολυμπᾶς στὸ κῦμα πάνω τὸ χρυσὸν κάτω ἀπ' τάπλωμένα τὰ χρυσᾶ μαλλιά σου.

Τὸ χρυσὸν τὸ κῦμα, τὴ χρυσῆ τὴν ἄμμο, κάθετι ποῦ λάμπει μὲς στὸν οὐρανό, τὸ λαμπρὸν τῆς μπόρας σύ σαι ποῦ διαβαίνεις, σὺ μὲ τὰ ἔανθά σου, ἄμμουδιά καὶ κῦμα, σύννεφα, οὐρανό!

3. ΤΟ ΑΔΙΚΟ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Μὲ τὸν καιρὸν καὶ μοῦ ἀσκημῖζεις τὰ δέκα ἑφτὰ τᾶχες δὲν τᾶχες τώρα πατεῖς τὰ δεκαοχτώ μὲ τὸν καιρὸν καὶ μοῦ ἀσκημῖζεις.

Τέξερα πῶς δὲν θὰ βαστοῦσε κείνη ἡ παιδιάτικη ἐμορφιά σου ἥσουνε τότε ἔνα χάδι τέξερα πῶς δὲ θὰ βαστοῦσε.

Κι' ὅμως παντοῦ τὸ διαλαλοῦσα πῶς θὰ γενῆς ἡ πιὸ ὡραία, γιατὶ εἶχες δυὸ σταλαγματίσεις στὰ μάτια σου ἀπ' τὸν οὐρανόν κ' ἔτσι παντοῦ τὸ διαλαλοῦσα

Πῶς τὸ μικρούλι πρόσωπό σου κάτω ἀπὸ κῦμα τῶν μαλλιῶν σου πολλοὺς θὰ κάμῃ νὰ πεθάνουν—γιατί, κορίτσι, σ' ἀγαποῦσα.

Τώρα δὲ σ' ἀγαπῶ καθόλου, ποῦ πάτησες τὰ δεκαοχτώ σου, καὶ λέω παντοῦ πῶς εἶσαι μόνο δεκάξη χρόνων αὐτὸν μπορῶ νὰ ἕκαμψ μόνο.

Μὰ ὅλοι γελοῦν τότε μὲ μένα, καὶ γὼ τοὺς λέω τὰ φταίει ὁ χρόνος, καὶ γὼ τοὺς λέω: τί σᾶς μέλει; αὐτὸν εἶναι δουλειὰ δικῆ της.

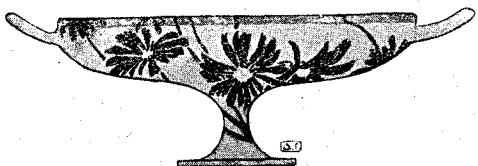
Κι' ὅλοι γελοῦν τότε μὲ σένα, καὶ μέ, μὲ παίρνοντας οἱ θυμοί μου μάλιστα λένε πῶς μᾶς κάνεις καὶ τὴν περήφανη ἀκόμη. "Α! δὲν ταΐζει, δὲν ταΐζει.

Τὰ χρόνια 'ναι ποῦ σ' ἀσχημῖζουν κι' ἀν εἰμπορῆς κάμε κι' ἀλλιῶς: ὅ τι σὲ κάμουνε θὰ γίνης, ἡ πέθανε ἀν δὲν μπορῆς. "Ισως μ' αὐτὸν καὶ ἔανανιώσῃς.

Πρέπει, καλή μου, νὰ πεθάνης, τελείωσε! τί ὡραία θᾶσαι πάνω στὸ ἀσπρό σου κρεββάτι τί ὡραία! δὲ θᾶσαι τότε δεκαπεντέμιση χρονῶ τότε... θὲ νὰ γελοῦμε τὸν καιρό.

Τότε καὶ γὼ θὰ λέω παντοῦ, πῶς θᾶσαι πάντα ἡ πιὸ ὡραία, ἔνεκ' ἀπὸ τὶς δυὸ τὶς στάλες τούρανοῦ πόχεις μὲς στὰ μάτια ποῦ μᾶς κοιτάζουν ἀνοιχτά.

I. N. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΖΩΗ

BAPIETE: "Η „Πρώτη Σεπτεμβρίου“, ἥθογραφία εἰς πράξεις τρεῖς, ὑπὸ Γεωργίου Κ. Πάπ.

Η Πρώτη Σεπτεμβρίου εἶνε — τοῦλάχιστον ἡτο πρὸ δὲλγων ἀκόμη ἐτῶν,—ἡ χαρακτηριστικωτέρα ἀθηναϊκὴ ἥμέρα. Η μανία τῶν Ἀθηναίων, καὶ αὐτῶν τῶν ἰδιοκτητῶν ἀκόμη, νάλλαζουν σπίτι κάθε χρόνον, μὲ τὴν ἴδεαν νὰ ἔπιτύχουν τὸ καλλίτερον.—ἐπιδημία, ἡ δοπία εὑρίσκεται ἀπό τινος εἰς ὑφεσιν, διότι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἥρχισαν νάναγνωρίζοντας τὴν ἀλήθειαν τῆς παροιμίας κάθε πέρσον καὶ καλλίτερο,—μετέβαλλε τὴν ὄψιν τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἥμέραν τῆς γενικῆς μετοικείας κ' ἐπροκάλει μυρία ἐπεισόδια κωμικά, τὰ δοπία ἥρεσκοντο νάντιγράφουν ἡ νὰ φαντάζωνται οἱ χρονογράφοι τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν περιοδικῶν.

Ἐνε περίεργον, διτὶ ἔως τόρα δὲν εἶχε γραφῆ ἔργον κάπως φιλολογικώτερον, δηλαδὴ διαρκέστερον ἀπλοῦ χρονογραφήματος, μὲ θέμα τὴν Πρώτην Σεπτεμβρίου, διὰ νὰ γελοῦν οἱ σύγχρονοι καὶ νὰ φωτίζωνται οἱ μεταγενέστεροι καὶ μετὰ τὸ ποίημα ἔκεινο τοῦ Σουρῆ, τοῦ δοπίου πολλοὶ θὰ ἔνθιμοινται τοὺς στίχους:

"*Η μάρα χάνει τὸ παιδί κ' ἡ κόρη τὸν παπάνη.
Καὶ μέσ' τὸ ἀναπάτωμα σκενῶν κ' ἐπίλων ἄλλων,
Κατρακυλᾷ δ' τέρτιερος καὶ βρίσκει τὸ καπάνι...*

δὲν ἔχομεν παρὰ τὴν τελευταίαν ἥθογραφικὴν φάρσαν τοῦ κ. Πάπ., τὴν δοπίαν ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ «Βαριετέ» ὁ θίασος τοῦ κ. Πανιοπούλου, καὶ ἡ δοπία ἔστεφθη ὑπὸ τόσης ἐπιτυχίας, ὥστε εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ προείπῃ ἀσφαλῶς, διτὶ θὰ ἔση.

Τὸ νέον ἔργον τοῦ κ. Πάπ. εἶναι ἡ πρώτη γηγενίως ἀθηναϊκὴ φάρσα, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐφυεστέρα, ἡ ζωηροτέρα, ἡ εὐθυμιοτέρα φάρσα, ἔξοδον ἔχει τὸ Ἑλληνικὸν δραματολόγιον. "Ο κ. Πάπ. τὴν ὄνομᾶς ἥθογραφίαν πολὺ δικαίως ἀλλως τε, διότι ἔχει τὸ ἀπαραίτητον ἔκεινο τοπικὸν χρῶμα, ἀνευ τοῦ δοπίου θὰ ἥτο ἀπλῆ καὶ ὀνωφελῆς μίμησις τῶν ἔνεων κωμῳδιῶν. "Η «Πρώτη Σεπτεμβρίου» λοιπὸν ἔχει κάτι, εἰς τὸ δοπίον δέν μας συνείδισαν ἔως τόρα οἱ δραματικοί μας συγγραφεῖς: εἶνε ἔργον πρω-

τότυπον. Αὐτὸν μόνον θὰ ἥρκει διὰ νὰ τῆς χαρίσῃ ἀρκετὴν φιλολογικὴν ἔξιαν, καὶ σχετικὴν καὶ ἀπόλυτον ἀν λάβωμεν δὲ νπ' ὅψει καὶ τὰ ἄλλα τῆς προτερήματα, τὴν ἀπαραίμιλλον εὐφυίαν τοῦ διαλόγου προπάντων καὶ τὴν ἀφονίαν τῶν ἀπροόπτων κωμικῶν ἐπεισοδίων, πρέπει νὰ διμοιλυγήσωμεν διτὶ ἡ «Πρώτη Σεπτεμβρίου», εἴτε κωμῳδία, εἴτε φάρσα, εἴτε ἥθογραφία, εἶνε ὥραδιον ἔργον, πλῆρες ζωῆς καὶ ἐνδιαφέροντος. "Εγώ, βλέπετε, τὴν λέγω φάρσαν, καὶ ἐπιμένω, χωρὶς καμμίαν πρόδησιν νά την ὑποβιβάσω διότι ἥξενύρω καλά, διτὶ φάρσα πρωτότυπος, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ζωῆν, καλογραμμένη, εὐφυής καὶ δροσερά, δὲν εἶνε τόσον εὔκολον πρᾶγμα, ἔχει δὲ ἀπέιρως ἀνωτέρων ἔξιαν ἀπὸ οἰονδήποτε σοβαρότερον τάχα ἔργον, τὸ δοπίον θὰ ἥτο ἔπειρημένον τῶν ἀναλόγων προτερημάτων. Είμαι μέτριας μάλιστα, διτὶ καὶ αὐτὸς δ. κ. Πάπ προτιμᾷ τὴν «Πρώτην Σεπτεμβρίου» ἀπὸ τοὺς «Ἐρασιτέχνας τῆς Ζωῆς», μιλονότι τὸ ἔργον του αὐτὸν εἶχε μεγαλητέρας ἀξιώσεις, — ἀλλὰ μόνον ἀξιώσεις.

Παρευρέθην εἰς τὴν πέμπτην παράστασιν τῆς «Πρώτης Σεπτεμβρίου». Τὸ θέατρον ἡτο ἀσφυκτικῶς γεμάτον ἀπὸ κόσμον πάσης τάξης, καὶ πάσης ἀναπτύξεως, καὶ παντὸς γούστου. "Άλλὰ προχωρούσης τῆς παραστάσεως, δολοὶ αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι, συνηνούντο, συνεφύροντο, συναπετέλουν ἔνα μόνον ἀνθρώπον, ἔκαρδισμένον ἀπὸ τὰ γέλια διαρκῶς καὶ χειροκροτοῦντα παραφόρως. Συνέβη μάλιστα καὶ ἐν ἐπεισόδιον: εἰς τὸ μέσον τῆς τρίτης πρᾶξεως ἔνας νέος ἐλληπόθυμης καὶ τὸ θέατρον ἀνεστατώθη. Μοῦ εἶπαν διτὶ ἐλληπόθυμηςεν ἀπὸ τὰ πολλὰ γέλια. Δὲν ἥξενύρω ἀν εἶνε ἡ ἀληθεία, ἀλλ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν οὕτε καν ἔσκεφθην νά το ἀμφισβήτησω, διότι κ' ἐγὼ εἶχα κάμη τόσα γέλια καὶ ἥσθιανόμην τόσῳ πολὺ τὴν ἔξαντλησιν, τὴν ἐκνεύρισιν τῆς ἀλαρότητος!. Τῆς αὐτῆς γνώ-

μης ἦτο καὶ ἡ ἴσχυνὴ κυρίᾳ, ἡ δόπια ἐκάθητο ἀριστερῷ μόν, καὶ ὁ χονδρὸς κύριος ὁ δόπιος εἶχεν ἐνθρόνισθῇ δεξιᾷ μου. "Ολοι τὸ ἴδιον ἐγελούσαμεν, κ' ἐδιατεκδάζαμεν, κ' ἐννοούσαμεν, καὶ ἥσθανόμεθα. Διότι τὸ ἔργον ἦτο δι' ὅλους ἐπίσης ἀληθινὸν καὶ ἔξυπνον. Εἶχε τὸ κάτι ἐκεῖνο, τὸ δόπιον εἰςήρχετο κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀθηναίου θεατοῦ, οἰοςδήποτε καὶ ἄν ἦτο, καὶ εἰσερχόμενον, τὸν ἔκαμνε νὰ γελᾷ, σπως εἰς ἄλλου εἴδους ἔργον, ἐπίσης γνήσιον, θά τον ἔκαμνε νὰ κλαίη.

Κατόπιν αυτῶν, μή περίμενετε νά σας διηγηθῶ την υπόθεσιν τῆς «Πρώτης Σεπτεμβρίου». Δὲν θὰ ἡμποροῦσα νά σας μεταδώσω τὴν εὐθυμίαν τοῦ ἔργου, ούτε νά σας δώσω σαφῆ ἵδεαν περὶ αὐτοῦ, παρὰ μόνον ἂν εἴχα πολλὰς σελίδας εἰς τὴν διάθεσίν μον. Διότι θὰ ἡτο ἀνάγκη νά σας διηγηθῶ ὅλας τὰς λεπτομερείας, καὶ ὅλα τὰ ἐπεισόδια, καὶ ὅλα τὰ κωμικὰ ἀπόδοπτα, καὶ ὅλα τὰ ενδήματα τοῦ διαλόγου καὶ τῆς πλοκῆς. Ο σκελετὸς δὲν εἶναι σχεδὸν τίποτε. Καὶ ἴδου, διὰ νὰ πεισθῆτε: Ό κ. Ἀντώνιος Γελέρμης ἔχει θυγατέρα ἐπίγαμον. Ἡ οἰκογένεια μετοικεῖ. Ο Γελέρμης δέν το κάμνει μὲ «καλὴν καρδιὰν» ἀλλ’ ἐπιτέλους υποτάσσεται εἰς τὴν θέλησιν τῆς συζύγου του καὶ παρηγορεῖται μὲ τὴν ἵδεαν ὅτι θὰ ἐγκύτωνεν ἀπὸ τὸν Κώσταν, (ἔνα λιμοκοντόρον, δόποιος κατοικεῖ ἀπέναντι, ἀμες τῇ μύτῃ του) καὶ τὸν δόποιον ἀγαπᾶ ἡ κόρη του, ἀλλὰ δὲν ἔννοει νὰ τῆς τὸν δώσῃ.) Ἀλλὰ καὶ δι Κώστας μετοικεῖ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου, καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ μεσαῖον πάτωμα τῆς νέας οἰκίας, τὴν δόποιαν πιάνει ἡ οἰκογένεια Γελέρμη. Κάπιοις Φαγκρῆς, ἔνοικος τῆς οἰκίας αὐτῆς, τὴν παραμονὴν ἀκριβῶς τῆς μετοικεσίας, ἀποκτᾷ νίσιν, καὶ παρακαλεῖ τὴν οἰκογένειαν Γελέρμη νὰ συνοικήσουν ἐπὶ διλίγας ἡμέρας. διότι εἶνε ἀδύνατον νὰ μετακομισθῇ ἡ λεχώ. Καὶ οὕτω εἰς τὸ καινούργιο σπίτι συμφύδονται αἱ δύο οἰκογένειαι. Ἡ μία ἔχει τὸ μωδόν, τὸ δόποιον κλαίει διαρκῶς, καὶ τὸ μωδὸν ἔχει τὴν παραμάναν του, ἡ δόποια ἔτυχε νὰ εἶνε ἡ παλαιὰ ἔφωμένη τὸ θῦμα τοῦ κ. Γελέρμη... Ἀναγνώρισις, ἐκβιασμὸς πρὸς ἀποξημάσιν καὶ αἴτησις συνεντεύξεως, τὸ μεσονύκτιον, εἰς τὴν κοινὴν τραπέζαριαν. Ἀλλ’ εἰς τὸ ἴδιον μέρος καὶ τὴν ἴδιαν ὥραν, ἡ κόρη τοῦ Γελέρμη ἔχει συνέντευξιν μὲ τὸν Κώσταν της. Τὰ δύο ζεύγη συνέρχονται, καὶ εἰς τὸ σκότος συμβαίνουν τὰ συνήθη ἀπόδοπτα τῶν νυκτερινῶν συνεντεύξεων, αἱ παρεξηγήσεις, αἱ λιποθυμίαι, αἱ ἐκ-

πλήξεις, ἔως ὅτου . . . ἀνάπτεται τὸ φῶς καὶ ἀποκαλύπτονται τὰ πάντα. Οὐ Κώστας πείθει τὸν Γελέρημην νά του δώσῃ τὴν θυγατέρα του, ἀπειλῶν αὐτὸν ὅτι θὰ προδόσῃ τὰς σχέσεις του μὲ τὴν παραμάναν, καὶ δὲ Γελέρημης, μετὰ τόσα βάσανα, ἀποφασίζει τέλος νὰ μετοικήσῃ εἰς . . . τὴν Ιδιώκτητον οἰκίαν του, ἥ διοιά κατὰ καλὴν τύχην εἶχε μείνη ξένουκη.

Βλέπετε, δτι δέν σας λέγω τίποτε; "Οχι, αυτή ή συντομωτάτη υπόθεσις, αυτὸς δ γυμνὸς καὶ ἄμορφος καὶ τεριψμένος ἵσως σκελετός, δέν ἀποτελεῖ τὸ ἔργον. Φαντασθῆτε ὅμως, μίαν σκινὴν ἀνώκατω, φύρδην-μύγδην ἀπὸ τὰ μετακομιζόμενα ἔπιπλα, ὡς περιβάλλον φαντασθῆτε ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἔξω-φρενῶν, ἀπὸ τοὺς κόπους, τὰς φροντίδας καὶ τὰς ἐνοχλήσεις τῆς μετακομίσεως φαντασθῆτε ἀκόμη ὀλόκληρον τὴν πόλιν εἰς παρομοίαν ἀναστάτωσιν, τὸ μεγαλήτερον αὐτὸ περιβάλλον, ἡ εἰκὼν τοῦ ὁποίου προβάλλει πολλάκις καὶ εἰς τὴν σκηνὴν, πότε ὡς θόρυβος ἔξωθεν, πότε ὡς παρεξήγησις, πότε ὡς ἀπρόσπιτος ἀνωμαλία. Ἡ τραπέζαρια ἔκεινη ἔχει μίαν δουλάπαν εἰς τὴν μέσην, μίαν κούνιαν εἰς τὴν ἀκρην, καὶ ἔνα πιάνο ἀνοικτόν, τὸ ὁποῖον κτυπᾶ ὁ Γελέομης, παραπαίων εἰς τὸ σκότος, κατὰ τὴν νυκτερινὴν συνέντευξιν. Ἀλλὰ τὸ πωΐ, ἀντὶ τσαγιοῦ, πίνει μὲν γάλα τὸ γλυκάνισον τοῦ μωροῦ... Ἀργότερα, θέλων νὰ πλυνθῇ, πλύνεται μὲ... ζαχαρόνερον, καὶ τὰ μουστάκια του γίνονται ὡς εἰδὸς φροντιγκλασέ, κατὰ τὴν φράσιν του, ἀναγκάζεται νὰ ξαναπλυνθῇ, καὶ τόσον πολύ, ὥστε ἡ γυναικά του τοῦ φωνάζει « φθάνει πιά! » Καὶ ἔκεινος: « Μὰ ἔπλυνες ποτέ σου καραμέλα; » — "Οταν θέλῃ νὰ φορέσῃ τὴν ρόμπαν του, διὰ νάναπανθῇ δλίγον εἰς τὸν καναπέν, εἶνε ἀδύνατον νὰ την σηκώσῃ ἀπὸ τὸ βάρος καὶ ενρίσκει τὶς τσέπες της παραγεμισμένες μὲ μαχαιροπήρουνα καὶ μὲ μύλους τοῦ καφέ. Ἐξαπλόνεται καὶ κλείει τὰ μάτια του, ἀλλὰ μετ' δλίγον τὸ κουδούνι τῆς πόρτας... κτυπᾶ ἀπὸ μέσα του. «Τὸ κατάπια!...» φωνάζει ἔντρομος· ἀλλ' ἦτο ἔνα ξυπνητῆρι, τὸ ὁποῖον εἶχε μείνει εἰς τὴν τσέπην τῆς ρόμπας... Στέλλονταν νὰ φωνάξουν διὰ τὴν λεχώ τὸν ἀντικρυνόν λατρόν, καὶ ἀπρόσπιτως ἔρχεται κτηνιάτρος, διότι ἡ μετοικεσία τοὺς μετέθεσεν ἐναλλάξ... Στέλλονταν πάρουν αἱθέρα, ἀλλὰ ἔρχεται ρετσινάτο, διότι τὸ γωνιαῖον φαρμακεῖον εἶχε μεταβληθῆ εἰς ιπακάλικο...

⁷Ἐτοι κατί γίνεται ἵσως... Ἀλλὰ κινδυνεύει νά σας διηγηθῶ δληγ τὴν φάρσαν, ἐξ ἀρχῆς

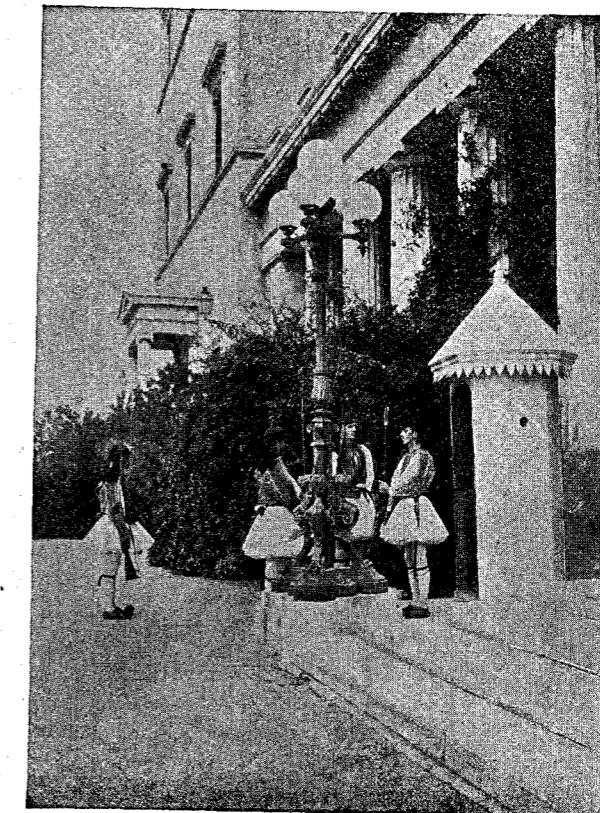
μέχοι τέλους, — διότι καὶ ποία σκηνή της δὲ εἶνε τόσον ἀστεία; — καὶ δὲ χῶρος μὲν ἀναγκάζει νὰ σταματήσω. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον δὲν θα σας δώσω κανὲν δεῖγμα τῆς ἀβιάστου, τῆς σπινθηροβόλου, τῆς ὅλως πωπικῆς εὐφυΐας τοῦ διαιλόγου, μὲ τὰ τόσα λογοπαίγνια, τὰ πολλάκις λεπτότατα.

‘Υποθέτω, ὅτι ἔχει καὶ τὰ ἐλαττώματά του τὸ
ἔργον. Ἀλλὰ συνήθως διμιλοῦμεν περὶ ἐλαττω-
μάτων, ὅταν τὸ ἔργον ἀποτύχῃ ή μισοεπιτύχῃ

‘Η πλήρης ὅμως, ἡ θριαμβευτικὴ αὐτὴ ἐπιτυχία τῆς «Πρώτης Σεπτεμβρίου» ἐκμηδενίζει, ἔξαφανίζει ὅλα τὰ ἐλαττώματα, καὶ ἀποδεικνύει ἀκριβῶς ὅτι αὐτὰ εἶνε ἐπουσιώδη καὶ ἀνάξια λόγου.

“Οσον διὰ τὴν ὑπόκρισιν, πρέπει νὰ εἴπωμεν δὅτι ἡτο χονδροειδῆς καὶ ἀτελεστάτη. ”Εργον δὲ λιγώτερον δυνατόν, δὲν θὰ ἡμποροῦσε νὰ σταθῇ μὲ τοιούτους ἥθυποιούς. Εξαιροῦμεν τὸν Παντόπουλον, ἅμεμπτον ὡς πάντοτε.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

'Αλλαγὴ Φρουρᾶς εἰς τὰ Ἀράκτια. Αἰθνωδ.

Φωτογραφία X. Αιλλαπότα

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Σχέδια διακοσμητικά

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ἀνθρωποι εἰς τοὺς ὅποιους ἀνήκει δόλοκληρος ὥρα τοῦ ἔτους, χωρὶς νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς ἄλλους. Διελύθη Βουλή. Κάμετε τόπον εἰς δύσους ἐκυριεύθησαν μέχρι τοῦ τελευταίου αἵμαστραριῶν των ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτό. Ἔρχεται ὁ διαδῆλωτής. Ὁ μαγκούροφόρος. Ὁ ὑποψήφιος. Ὁ Ρωμηὸς διὰ τὸν δόποιον ἡ Ἑλλὰς ἡ μέσα καὶ ἡ ἔξω συνεπύχη ἀπὸ γιγαντώδη γροθιάν καὶ ἔχνη ἐντὸς μιᾶς κάλπης. Ἔρχονται ὅλοι ὑπὸ τὸ τραχὺ καπνόφως ἐνὸς βεγγαλικοῦ πυρσοῦ. Ἔως τὰς 17 Νοεμβρίου εἶναι οἱ κυρίαρχοι τῆς ζωῆς. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡμεῖς οἱ ἄλλοι ἀναπνέομεν καταχρηστικῶς, καὶ εἴμεθα τόσον οἰκεῖοι πρὸς τὸ περιβάλλον ὃσον εἶναι ὁ ἀποβιβαζόμενος εἰς ἀνεξερεύνητον ἀκόμη Ἀφρικανικὴν ἀκτήν.

ἘΝΩ ὁ Ζολᾶ ἡτο πτῶμα καὶ ἔβυθυνετο εἰς τὴν γῆν, διὰ παντὸς ἔξοφλήσας μὲ τὴν Πάλην, ἐπωλεῖτο εἰς τοὺς Παρισινοὺς δρόμους μία ἀπὸ τὰς χονδροειδεστέρας γελοιογραφίας του καὶ αἱ ἔχθρικαὶ του ἐφημερίδες τοῦ ἔγραφον ὡς ἐπιτάφιον ὕβρεις καπηλείον. Αὐτὸς τὸ δόποιον λέγεται ἵσως ζωὴ μετὰ θάνατον, τὸ ἀναφέρω διὰ νὰ κάμω μίαν σύγκρισιν. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀφανεῖς, ἄλλα καὶ ἀπὸ ἀληθινοὺς ἐπτανησίους λογίους τῆς Ἑλλάδος ἔσχισε τὰ χειρόγραφά του, ἔγεινε δύστυχὴς καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ τέλος ἀπὸ μαρασμόν, διότι κάποια ἀθηναϊκὴ ἐφημερίς εἶχε κάμει ἔνα εἰρωνικὸν ὑπαινιγμὸν διὰ τοὺς στίχους του.

“Ω ἀβύσσωδης διαφορὰ τῶν φιλολογικῶν κοινωνιῶν!

Ο μαρκήσιος Δὲ Κάμπολη ὁ δόποιος εἶχε τὴν ὑπομονὴν νὰ γράψῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ πρὸ δλίγου «Γενικὴν ἴστοριαν τῶν λούστρων» δὲν ἦτο δυστυχῶς καλὰ πληροφορημένος εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ καθαρισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν ὑποδημάτων. Περὶ τῶν λούστρων τῆς Ἑλλάδος γράφει διὰ εἶναι Κρῆτες καὶ Πέρσαι. Εἶνε βέβαιον διὰ οἱ Κρῆτες ἔχουν ἄλλας ἀσχολίας, πολὺ ξένας πρὸς τὰ παπούτσια μας, οἱ δὲ Πέρσαι τῶν δόποιων ἡ αἵματηρὰ φεσοστοιχία παρετάσσετο ἄλλοτε εἰς τὸν κύκλον τοῦ πεζοδρο-

μίου τῆς Ὁμονοίας, ἔπαθον πανωλεθρίαν, ἀξίαν τῆς ἀρχαίας πολεμικῆς μας ἴστορίας ἀπὸ τοὺς σπαργῶντας εἰς ἐργατικὸν πνεῦμα Γορτυνίους. Η ἐνημερότης λοιπὸν τοῦ μαρκησίου Δὲ Κάμπολη εἰς τὸ ζήτημα, ὑπενθυμίζει τὴν εἰκόνα τῆς γαλλικῆς ἐκείνης ἐφημερίδος ἡ δούια κατὰ τὸν ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον παρίστανε ἔνα “Ελληνα συνταγματάρχην μὲ φουστανέλλαν.

~~~~~

ΑΙ Ἀθῆναι θὰ ἔχουν τὸν χειμῶνα γαλλικὸν μελοδραματικὸν θίασον πρώτης γραμμῆς. Τοιοῦτον πρᾶγμα ἔχει νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὰς Ἀθῆνας ἀπὸ 11 ἑτῶν, καθὼς ἐνθυμοῦνται οἱ γεροντότεροι. Τὸ ἐνδεκατέτης κενὸν συνεπληρώθη μὲ δλα τὰ ναυάγια τῶν Ἱταλικῶν θεατρικῶν σανίδων, τὰ δποῖα ὑπέστημεν δῶς ἀληθεῖς δπαδοὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ αἱ μαρτυροῦσαι καὶ’ αὐτὸν τὸν τρόπον θεατρικαὶ Ἀθῆναι δὲν εἶχον ἐντὸς 11 ἑτῶν τὸν ἱρωϊσμὸν νὰ σφυρίζουν οὔτε μίαν φοράν τὸν Ἰταλὸν φωνακλᾶν δ ὅποιος τοὺς ἔσφαξεν. Ἀνθρωποι τόσον δειλοὶ εἶναι τάχα ἄξιοι ἐνὸς καλοῦ θιάσου;

~~~~~

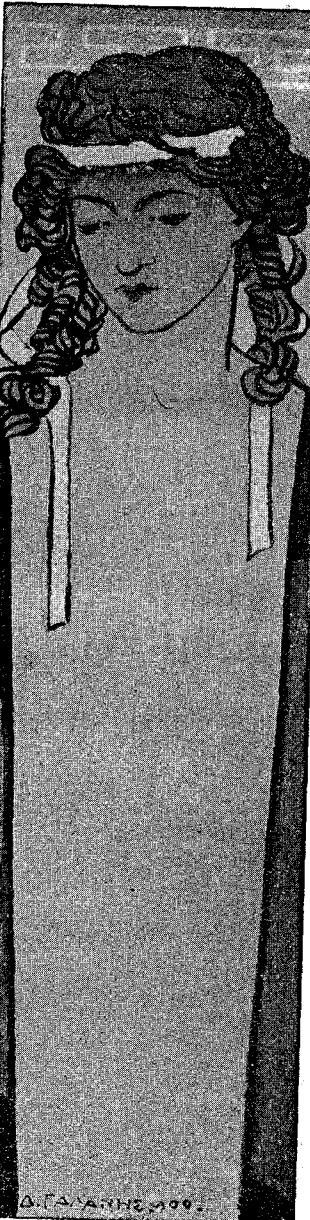
ΕΠΙ τῇ εὐκαιρίᾳ, πρόπει νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ μία λεπτομέρεια. Ο μακαρίτης ἑλληνικὸς μελοδραματικὸς θίασος, καθ’ δλον τὸ διάστημα τοῦ ταλαιπώρου βίου του, ἔλαβε δύο δωρεάς. Η μία ἦτο δωρεὰ 100 δραχμῶν. Η ἄλλη ἦτο... ἔνας τενεκὲς πετρελαίου, ἀποσταλέντος ἀπὸ ἀγνωστὸν δμογενῆ διὰ τὰς πρώτας ἀνάγκας τοῦ φωτισμοῦ τῶν δοκιμῶν.

Ο θίασος ἔξωδευσεν δλον τὸ πετρέλαιον εἰς φῶς καὶ δὲν ἐκράτησεν οὔτε 50 δράμια διὰ νὰ κάψῃ τὰς μεταφράσεις του.

~~~~~

ΟΤΑΝ ἐδημοσιεύθη ἡ λεπτομέρεια διὰ εἴδημη ἔνα πεῦκον τὸ δόποιον ἀνέκοψε τὴν δρμήν τοῦ ἀνατραπέντος αὐτοκινήτου τοῦ Διαδόχου, κάποιος ξένος δημοσιογράφος ἐσπεύσεν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον. Καὶ μετὰ τὴν εἴδησιν τοῦ δυστυχήματος, ἐτηλεγράφησε μίαν ἄλλην σπουδαιοτέραν, τὴν ἔξης. «Εἰς τὴν Ἑλλάδα εὑρέθη ἔνα πεῦκον.»

ΧΑΡΗΣ ΗΜΕΡΙΝΟΣ

Δ. ΓΑΛΑΝΗ

Δ. ΓΑΛΑΝΗ

ΠΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΚΛΕΟΝΙΚΗΣ ΑΣΠΡΙΩΤΟΥ

Τὴν Πέμπτην, 3 Ὁκτωβρίου, ἀνοίγει εἰς τὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναίων» Ἐκθεσις τῶν ἔργων τῆς Ἑλληνίδος ζωγράφου Κλεονίκης Ἀσπριώτου.

Τὴν Ἐκθεσιν τῆς Δος Ἀσπριώτου ἀπαρτίζουν περὶ τὰ εἰκόσιν ἔργα: ἐλαιογραφίαι, παστέλ, μικρογραφίαι, πρὸς δὲ διάφορα σχέδια.

Ἡ Ἐκθεσις θὰ διαρκέσῃ 15 ἡμέρας.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΙΜΙΑΙΟΣ ΖΟΛΑ. — Ἀπέθανεν ἐν πλήρει ἀκμῇ πρὸ μᾶς ἐβδομάδος, δύο μόλις ἐτῶν, ὁ Αἰμιλίος Ζολά. Εἰς τὴν σύγχρονον φιλολογίαν δό Ζολᾶς θὰ μείνῃ μία ἀπὸ τὰς ἰσχυρότερας φυσιογνωμίας. Ἡρχιε τὸ στάδιον τοῦ ἡ ἐτῶν μὲν τὰ «Παραμύθια πρὸς τὴν Νινὼν» καὶ χρήγορα ἡ φήμη ἔφερε παντοῦ τὸ δόνομά του. Ἡ περιγραφὴ δύναμις, ἡ δοτία εἰς ὅλα τὰ ἔργα, παρασύρει καὶ μεθύσκει, εἶναι σπανία, ἀριστοτεχνική. Εἰς τὸν πρώτον αὐτὸν τόμον του λέγει ἐν εἴδει προγράμματος: «Μέλει νὰ ἐπιδείξω τὴν ἀνθρωπότητα ἐπάνω εἰς μίαν σελίδα λευκήν, δὸλα τὰ ὄντα, δόλα τὰ πρόγυματα: τὸ ἔργον μου νὰ ἥναι ἡ ἀνθρωπίνη κιβωτός.» Ἡ σειρά τῶν μυθιστορημάτων του τῶν Ρούγκον· Μακάρο εἶναι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ προγράμματος του, μεφυεμένη ἵσως, ἀλλὰ πλήρης εἰς τὸ πλαίσιον τὸ δοτίον ἔξελεξε. Ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ μελέτη τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας, μολονότι δὲ συγγραφεῖς ἀφιερόντων πλείστον μέρος εἰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῆς πραγματικότητος, ἀπὸ τὰς δοτίας ὅμως ἀναδίδεται εἰς πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων του πλήρης ἡ καθολικὴ ἴδεα, μολονότι ζοῦν καὶ κινοῦνται τὰ πρόσωπα του εἰς τοὺς περιβάλλοντας παῖδας τῆς σαρκός, τὴς ὑλῆς τῆς κτηνῶδους, φωτίζεται ἐν τούτοις τὸ ἔργον του ἀπὸ ἔνα ὄραδον καὶ μελιχόδην φᾶς, τὸ δοτίον διαφένεται πολλάκις ἀλλὰ καὶ ἔξαφανίζεται συχνά ὑπὸ τὴν πυκνήν καὶ ἀσφυκτικὴν ἀτμοσφαῖραν ἡ δοτία στίγμης μερικά ἔργα του ὅπως τὸ *Assomptoir*, ἐξ μέρεων τὴν Γῆν καὶ ἀλλα. Ἐὰν ἔξαιρέσωμεν μερικά ἔξ αὐτῶν, τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ζολᾶς προκαλοῦν τὸν οἰκτον, κινοῦν τὴν συμπάθειαν καὶ ἀνυψόνοτα εἰς περιπτήν τέχνης. Τὰ πρόσωπά του πάσχουν, αἰσθάνονται τὰς φρειάδεις τῆς ἡδονῆς, εἶναι σκλάβοι τῶν ὄρμῶν. Ὁλον αὐτὸν τὸ σύμπλεγμα ἀνθρώπων, πραγμάτων, παθῶν, ἀποτελοῦν τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Ζολᾶς, ἡ δοτία, δόσον θαμπά καὶ ἀν φανωταὶ τὰ χρώματα τὰ χυμένα ἐπάνω εἰς τὴν ὄθόνην, ἀναδεικνύει τὴν ἐικόνα, τὸ ἔργον, καθαρὸν καὶ διαγένες, κουραστικὸν ἵσως κάποτε, ισχυρὸν ὅμως καὶ μεγά καὶ ποιητικόν. Ἐνέχει τὴν ποίησιν τῆς Ζωῆς, μεγάλης καὶ ἐπιβλητικῆς. Ἡ εὐτέλεια τὴν δοτίαν παντοῦ ζωγραφίζει, εἶναι ὁ κι-

σός, ποῦ περιβάλλει τὸν κορμὸν τοῦ μεγάλου δένδρου τῆς φύσεως, τὸ δοτίον ἀν καὶ σβυσμένον μέσα εἰς τοὺς ἀτμοὺς τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας καὶ ἀθλιότητος δοτίως εἰς τὸ *Gerinal*, τῆς τυφλῆς πίστεως ὥπως εἰς τὴν Λουύρδην, τῆς γυμνῆς καὶ ἀνοθεύτου πτηνῶδους ζωῆς δοτίως εἰς τὴν Γῆν, κυριαρχεῖ κρατικὸν καὶ

οὐαὶ τοῦ περιφέρειας, εἰς τὰς δοτίας φαίνεται υπὲρ τὸ δέον αὐτοτρόπος. Κατὰ τοῦ Ζολᾶ καὶ αὐτὸι οἱ θεομότεροι ὑπερασπισταὶ καὶ δοπαῖοι τὸν ἔργαφων πολλάκις καὶ ἀπεκόνταν τὸν μέγαν διδάσκαλον.

Προσεχῶς θὰ γράψῃ ἐκτενῆ μελέτην ἐπὶ τῶν ἔργων του καὶ τῆς ἐποχῆς του δὲ ἐπισκοπόπουλος.

ΛΕΝΑΟΥ. — Τὴν 10/23 Αὐγούστου ἐσφράσθη ἡ ἑκατοστὴ ἐπετηρίς τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου Αὐντοριακοῦ ποιητοῦ Λενάου. Εἰς τὰ ἔργα του εἰνε χυμένη ὅλη ἡ θλίψις, ἡ δοτία κυριεύει τὴν ψυχήν του. «Ο, τι ἔγραφα εἰνε αὐτὴ ἡ ζωὴ μου, δόλοιηρη», λέγει ὁ Ἰδιος. Καθ ὅλον του τὸν βίον εἰχε νά παλαίσῃ πρὸς τὴν δυστυχίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ποίησί του εἶνε ἐν δονειδοῖς ἡ ἓνα κλῆμα παντοτεινόν. Πλεῦνα μὲν ἀνήσυχον, εἰς διαρκὴ ἀναζήτησιν τοῦ Ίδανικοῦ, χωρὶς ποτὲ νά δυνηθῇ κάπου νά σταματήσῃ. Σπουδάζει τὴν φιλοσοφίαν, τὴν νόμικήν, ἐπειτα τὴν ιατρικήν καὶ πάντοτε τρέπεται εἰς σπουδάς νέας. Ἀπέρχεται εἰς τὴν Αμερικήν καὶ μετά ἐν ἔτος ἐπιστρέφει, νοσταλγῶν πάντοτε δι ἐκεῖνο τὸ δοτίον ἐζήτει πέραν τοῦ ὀψεανοῦ.

Ἐφερες μέσα του τὸ σπέρμα τῆς δυστυχίας, ποῦ τοῦ είχαν κληροδοτήσει οἱ γονεῖς του, οἱ δοτοὶ νυμφεύθεντες ἐξ ἐδωτοῖς δὲν ἔγνωρισαν δύμας ποτὲ τῆς εὐτυχίας τὸ χαμόγελον. Ἀτυχής εἰς τὸν πρῶτον του ἔρωτα, δὲ Λενάου κατείχετο ἐκτοῦ ἀπὸ βαδυτάτην μελαγγολίαν, ἡτις ἀναφαίνεται παντοῦ εἰς τὰ ποιηματά του. Οἱ κατόπιν ἔρωτές του δὲν ἥρκεσαν νά ἐπουλώσουν τὴν πληγὴν ἐκείνην. Ἡ ζωὴ του αὐτὴ ἡ αἰωνίως ἀνήσυχος, ἡ διαρκῶν πάσχουσα, ἡ κυμανομένη μεταξὺ τῆς δυστυχίας καὶ τοῦ ἔρωτος, ἀράξεν ἐπὶ τέλοντος, φεῦ! εὐθὺς μετά τοὺς ἀρραβώνας του μὲ τὴν ἔκλεκτήν του εἰς τὸ λιμάνι τῆς παραφρούδης. Καὶ μετά ἐτη ἀπέθανε τὸ 1850.

Ἡ ποίησις του ἔμψυχονεται ἀπὸ αἰσθήμα βαθὺ καὶ συγκινεῖ. Τίποτε περιττόν εἰς τὴν τέχνην του, ὅπου ἡ ἀλήθεια εἶνε δὲ δεσμὸς τῆς συγγενείας δὲ ἐνώνων τὸν ποιητή μὲ τὴν φύσιν. Παντοῦ εἰς τὰ ἔργα του κυριαρχεῖ ὁ πόνος.

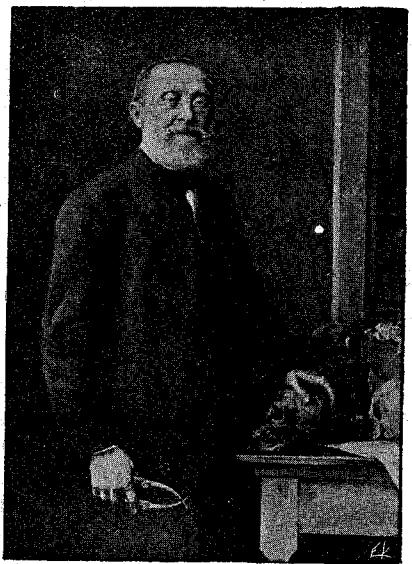
Τὸ ποιημά του «Τραγοῦδι τῶν Καλαμῶν» εἶνε ἀληθινὸν ἀριστοτέχνημα.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΚΑΛΑΜΙΩΝ

Σιδὸς ἀπόκρυφο τοῦ δάσους μονοπάτι, πάρω στὴν ἔρημη ὁδηγη τὸν τὴν καλαμοφυτεμένη, ἔρχομαι τὸ βράδυ ἀγάλι, καλή μου, καὶ σένα συλλογίζομαι. Καὶ δοσο κατεβαίνει τὸ σκοτάδι στὰ καμόκλαδα πάνω, βούζων γεμάτη ἀπὸ μυστήριο τὰ καλάμια, ἀκούων παράπονα καὶ κρυφομήλατα, καὶ κλαίω, κλαίω. Μοῦ φαντασταὶ πῶς ἡ ἥχω τῶν τραγουδιῶν σου περνᾷ γύρω

μον σὰν φύσημα ἐλαφρὸ καὶ οἱ γλυκύτατοι τόνοι τῆς φωνῆς σου βαθεῖα μέσα στὴ λίμνη σύρονται.

Στὴ λίμνη ἀπάρω, ποῦ ἀπάραγη κουμάται, ἀπλώνεται ἡ γλυκειά τοῦ φεγγαροῦ λάμψη καὶ πλέκεται τὸ χλωμά της τριαντάφυλλα μὲ τὸ πράσινο στεφάνη τῶν καλαμῶν. Πέρα ἐκεῖ, στὸ λόφο κάτω, γνωροῦν ἐλάφια καὶ πάνω στὴν τούχα στρώνουν τὰ μάτια τους. Εδῶ καὶ ἐκεῖ κυνόπτηται τὰ ποντιά στὸν στάλα καλάμια μέσα τὰ πονκύν. Τὰ μάτια μου, γεμάτα δάκρυα μάτηλάρουν. Καὶ βαθεῖα μέση τὴν ψυχή μου, σαν γηραιηνή προσευχή, περοῦν ἡ γλυκειές σκέψεις μου ποῦ σὲ σένα πετοῦν.

Ροδόλφος Βίρχωβ.

EΙΚΑΣΤΙΚΑI TEXNAI

Ο ΔΙΑΣΗΜΟΣ ποιητικὸς Ρίττερ τοῦ δοτού ἐδημοσίευμαν ἡδη δωριστάτην καὶ πλήρη παρατηρητήτος μελέτην περὶ Γύζη, γράφει ἡδη δόλοκληρον τόμον περὶ τοῦ Ἐλληνος ζωγράφου. Εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ Νέου Αστεοῦ, δὲ Λιβετός τεχνοράτης ἐλέγει τελευταίως, φέγων τὴν ἀδιαφορίαν τὴν δοτούντος διοικητήν την παρατηρητήν την στοιχειώδεις γνώσεις περὶ τῶν τραματίων. Τὰ γυμνάσια ἔγιναν παρὰ τὸ μηνημόνιον τοῦ Φιλοπάππου καὶ διεξήχθησαν μὲ τὰξιν καὶ ταχύτητα.

Πρὸ δημερῶν ἔγιναν ὑπὸ τῆς διλοχίας τῶν νοσοκόμων γυμνάσια τῶν χειρουργείων ἐν ὕδρᾳ ἐκστρατείας κατὰ νέον σύστημα, ἐφαρμοζόμενον ἐν Γερμανίᾳ. Καὶ αὐτὸς ὅλα τὰ ὄχηματα τοῦ στρατοῦ μεταβάλλονται εἰς τραματιοφόρα, ὅπου τοποθετοῦνται προχείρως οἱ τραματίαι ὑπὸ δηλιτῶν ἀνηράντων εἰς ὅλα τὰ δομάτα τοῦ στρατοῦ καὶ ἐχόντων στοιχειώδεις γνώσεις περὶ τῶν τραματίων. Τὰ γυμνάσια ἔγιναν παρὰ τὸ μηνημόνιον τοῦ Φιλοπάππου καὶ διεξήχθησαν μὲ τὰξιν καὶ ταχύτητα.

Εἰς Ερέτριαν, γενομένων ἀνασκαφῶν, ἀνευρέθησαν τάφοι περιέχοντες χρυσᾶ κοσμήματα μεγάλης δέσιας, λήκυθοι πολυτελέστατοι καὶ ἀλλα.

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΜΕΝΑ δύο ὑποδείγματα διακομήσεως τοῖχων. Θυροφύλλων καὶ πολλοῦ. τοῦ κ. Δ. Γαλάνη παρέδωσεν δὲ καλλιτέχνης πρὸ πολλοῦ. «Ηδη καταρτίσαντες συλλογήν τοιούτων ὑποδείγματων θὰ δημοσιεύμεν κατὰ διαλειμματα εἰς τὰ «Παναθήναια» πρὸς ἔκπιτρητησιν τοῦ σκοποῦ τῆς δημιουργίας βιοτεχνίας ἔθνους. Τὰ δύο σχέδια τοῦ κ. Γαλάνη ἔχουν χάριν καὶ κάποιαν πρωτοτυπίαν εἰς τὴν εὑρεσιν, δυνάμενα νότιοτέλους συναρτητέονταν ωραίον κόσμημα αἰθούσης.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Τὴν 16 Αὐγούστου ἐτελέσθησαν ἐν Πετρούπολει οἱ γάμοι τοῦ ποιήητος Νικολάου μετά τῆς Μεγάλης Δουκίσσης Ἐλένης Βλαδιμηρόβνας ἐν ἀμυντήτῳ πλούτῳ καὶ ἀπειρογόπτῳ λαμπρότητη.

«Ἡ ἐλληνικὴ κοινότης τῆς Μόσχας προσέφερεν εἰς τοὺς νεονύμφους τὴν Παναγίαν ἐκ μίλου, κοινωνίεν την διοικητήν την λιθον.

Ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὸ τέλος ἐποχής ἐφάλη ἐπὶ τῇ στέψει δοξολογία.

Απὸ τῆς σκηνῆς τοῦ «Γερμανικοῦ Θεάτρου» ἐν Βερολίνῳ ἐδόθη τελευταίως ἡ τριακοσιοστή παράστασις τῶν «Υφαντῶν τοῦ Χάουπτμαν.

Απὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου ἥρχισαν αἱ ἐργασίαι πρὸς ἐγκατάστασιν ἡλεκτρικοῦ φωτισμοῦ εἰς τὰ κυριωτέστατα ὅδους τῆς πρωτευούσης. Ἐντὸς ἐξ μηνῶν αἱ ἐργασίαι τελειώνονται.

Πλούσιος Γάλλος προσφέρει τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος εἰς τὸν γνωστὸν ἥρωα τῶν «Ἄνθλων» τοῦ Οὐγκώ Γιάννην Ἀγιάννην. Πρὸ δημερῶν ἔγιναν ὑπὸ τῆς διλοχίας τῶν νοσοκόμων γυμνάσια τῶν χειρουργείων ἐν ὕδρᾳ ἐκστρατείας κατὰ νέον σύστημα, ἐφαρμοζόμενον ἐν Γερμανίᾳ. Καὶ αὐτὸς ὅλα τὰ ὄχηματα τοῦ στρατοῦ μεταβάλλονται εἰς τραματιοφόρα, ὅπου τοποθετοῦνται προχείρως οἱ τραματίαι, διότι δύληγην προσοσογήν δίδετε εἰς τὸν καλλιτέχνην, δοτίς λόγῳ σχεδόντων ἔνα ἔχει μόνον ἐφάμιλλον εἰς τὸν αἰώνα, τὸν Γάλλον. Ἐγγρ. λόγῳ ἐμπνεύσεως φθάνει τὸν δοτούντος καλλιτέχνους καὶ ἐκ τῆς τέχνης του ἀπορρέουν ζωγράφοι, ὡς ὁ Φράντζ Στούκ καὶ λόγῳ χαρακτήρος ὑπῆρχεν ἀληθῆς ἥρωας εὐγενείας λεπτότητος καὶ μετριοφροσύνης.

«Ἄν εἰς τὸ Μόναχον δὲν τὸν ἐνόησαν πρὸ τοῦ θανάτου του καὶ προπαθοῦν τῷρα τὰ

"Ηρχισαν αἱ ἐργασίαι πρὸς ἀναστήλωσιν τοῦ Λέοντος τῆς Χαιρωνείας. Τὰ σωζόμενα τεμάχια εἶναι ἡ κεφαλὴ, ἡ χαῖτη, οἱ πρόσθιοι πόδες καὶ ὁ κορμός. Τὸ βάθιον ὅμα ἔχῃ ψῆφος ἢ μέτρων, ὅποιον ἀποδεικνύεται διτὶ ἡτο καὶ τὸ ἀρχικὸν ψῆφος.

Παρελείφαμεν νὰ προσθέσωμεν διτὶ ἡ εἰς τὸ προτελευταῖον τεῦχος σελ. 271 δημοσιευθεῖσα μετάφρασης «Τὸ Νεκροταφεῖον τῶν Αθηνῶν· τοῦ Τιγκράν Γεργάτ, εἶναι ἀπόσπασμα τῆς ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον μελέτης τοῦ Ἀρμενίου λογίου».

Καθυστερήσασαν, δημοσιεύομεν σήμερον τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονος τῆς Γερμανίας Ροδόλφου Βίρχιοβ, περὶ τοῦ ὅποιον ἔγραψεν εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῶν «Παναθηναίων» διτὶ. Π. Δ. Αποστολίδης περιεκτικωτάτην μελέτην.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἐξεδόθησαν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Σβορώνου διευθυνομένου «Διεθνοῦς Περιοδικοῦ τῆς Νομισματικῆς ἀρχαιολογίας» συγχρόνως τὰ δύο πρώτα τριμηνιαῖα τεύχη τοῦ ἔτους 1.οῦ περιέχοντα τὰς ἔξης 12 μελέτας.

- 1) A. Ba Jwin. Τὰ χρυσᾶ νομίσματα τῆς Λαμφάκου μετὰ τοῦ πατέρος φωτοτυπικῶν πίνακων (ἀγγλιστὶ).
  - 2) G. F. Hill. Περὶ τοῦ μετὰ ιερογλυφικῶν γραμμάτων χρυσοῦ δοκιμίου νομίσμάτων (ἀγγλιστὶ).
  - 3) I. Σβορώνου. Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος (ἀγγλιστὶ).
  - 4) I. Σβορώνου. Φειδώνειον τὸ Θιβρώνειον νόμισμα (ελληνιστὶ) μετὰ ἔξι εἰκόνων.
  - 5) A. Dieudonné. Νομίσματα τῆς Πτολεμαϊδος Λεβέδου (γαλλιστὶ) μετὰ ἑνὸς φωτοτυπικοῦ πίνακος
  - 6) I. Σβορώνου. Νομίσματα καπέντα ὑπὸ τῶν Πτολεμαϊδῶν ἐν Πτολεμαϊδί, Λεβέδῳ, Αἴνῳ καὶ Ἀ'βδήδοις (ελληνιστὶ) μετὰ εἰκόνων καὶ πίνακος.
  - 7) G. Dattari. Περὶ τῶν σχέσεων τῶν ἡσαΐτων νομίσμάτων πρὸς τὰ νομίσματα τῶν νομῶν τῆς Αἴγυπτου (ιταλιστὶ).
  - 8) E. Dutill. Λείψανα ἀρχαίων νομισματοκοπείων κιβδήλων νομίσμάτων ἐν Αλεξανδρείᾳ (γαλλιστὶ).
  - 9) I. Σβορώνου. Προσίδντα τοῦ ἐργαστηρίου τῶν κιβδηλοποιῶν τῆς Κάτω Θηβαϊδος (ελληνιστὶ).
  - 10) J. Rouvier. Νομισματικὴ τῶν πόλεων τῆς Φοινίκης Σιδῶν μετὰ 4 φωτοτυπικῶν πίνακων (γαλλιστὶ).
  - 11) I. Σβορώνου. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Πίνακος τῆς Ναννίου (ελληνιστὶ).
  - 12) K. Κωνσταντοπούλου. Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα τῶν θεμάτων καὶ ἐκκλησιῶν τῶν πολιτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς Βυζαντικῆς αὐτοκρατορίας (ελληνιστὶ).
  - 13) J. Dattari. Τὸ χρυσοῦν μεθ' ιερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν νόμισμα (ἀγγλιστὶ).
- Πρὸς δὲ Βιβλιογραφίαν τῶν νέων μεγάλων νομισματικῶν συγχραφῶν ὑπὸ E. Gabrici ηπλ.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΩ ΑΔΕΛΦΩΝ ΗΕΡΡΗ ΕΚΤΥΠΩΘΕΝΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ 1868-1890 ('Αθῆναι 1902).

THE LANGUAGE QUESTION IN GREECE three essays by I. N. Psichari and one by H. Pernot trans-

lated into English from the French by «Chiensis». (Calcutta 1902, printed at the Baptist Mission Press, price Rs 2).

Η ΡΗΓΑΙΝΑ ὑπὸ Σμίου Μενάρδου. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

Η ΚΛΕΨΥΡΑ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπὸ K. Μαλτέζου 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΑΕΛΙΤΙΟΝ τῆς ιστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Τόμος ἕκτος. τεῦχος εἰκοστὸν πρῶτον—Αὔγουστος 1902. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ Δημητρίου Λ. Γονατᾶ θανόντος εἰς Κιδωνίας τῇ 13 Μαρτίου 1902. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΠΕΡΙ ΛΙΒΙΟΥ ΑΝΑΡΟΝΙΚΟΥ, λόγος ἀναγνωσθεῖς τῇ 13 Ιανουαρίου 1902 ἐν τῇ αἰδονύσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Εθνικοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ S. K. Σακελλαροπούλου παραλαμβάνοντος τὴν πρωτανείαν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1901-1902. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΧΕΡΤΣΒΕΡΓ Ιστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ μετάφρασην ὑπὸ Π. Καρολίδου Τόμος τείτος. τεῦχος τοίτον [Βιβλιοθήκη Μαρασλή ὁρ. τευχ. 179]. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

TABLES POUR LE TRACÉ DES COURBES par Th. Wronecki Constantinople. A. D. Coromilas imprimeur éditeur 1902. ['Εν Αθήναις βιβλιοπωλείον Π. Δ. Σακελλαρίου φρ. χρ. 12.50].

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΑΜΩΝΑ. Ιστορικὴ καὶ γενεολογικὴ μελέτη τῆς οἰκογένειας Μαμώνα ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ἐν τῇ ίστορίᾳ μέχοι σήμερον (1248-1702) ὑπὸ Ἀντωνίου Μηλιαράκη. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

Η ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ καθ' ἐσαντὴν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πρὸς αὐτοῦ φιλοσοφήσαντας ὑπὸ Χρ. Ανδρούτσου Πραγματεία βιβλιοθεῖσα ἐν τῷ Σούτσει φιλοσοφικῷ διαγωνισμῷ. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΔΙΝΗΣ ὑπὸ A. Γ. Καραγιαννίδου. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΓΥΘΕΙΟΥ ὑπὸ Ιωάννου Β. Πατσουράκου. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΕΘΝΙΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ὑπὸ Κυπαρίσσου Στεφάνου. 'Εν Αθήναις, τόποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΥΠΕΙΝΗ ΤΩΝ ΝΕΥΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ ὑπὸ S. Ζωγραΐδου ('Αθῆναι 1902 ἐκ τῶν καταστημάτων «Ἀκροπόλεως» σχ. 16ον σελ. 129 δρ. 2.50).

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΜΕΡΟΣ Α' ὑπὸ M. Φίληντα 'Αθῆναι 1902, τυπογραφείον τῆς ἐφημερίδος τὸ «Κράτος» σχ. 16ον σελ. 96 δρ. 3).

ΠΕΘΑΜΕΝΟΣ ΘΕΟΣ ἔπος εἰς μέρη δύο ὑπὸ Εναγγέλου Ε. Ατζαγνόλη-Βενιζέλου (Θῆβαι 1902 τυπογραφείον τῶν «Θηβῶν» Γ. Ροΐη).

ΠΡΩΤΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑΙ ΕΙΣ ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΑΙΦΝΙΔΙΩΣ: ΑΣΘΕΝΗΣΑΝΤΑΣ ὑπὸ Θεοδώρου X. Φλωρᾶ (Σύλλογος πρὸς διάδοσην ὠφελίμων βιβλίων, σχ. 16ον σελ. 90 δρ. 0,40, 'Αθῆναι 1902 τυπογραφείον «Ἐστία» Κ. Μάτσηρ καὶ N. Καραγαδόνη).

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΠΑΛΟΥΤΑΡΧΟΣ ὑπὸ Λέοντος Μελᾶ, μέρος Γ' (Σύλλογος πρὸς διάδοσην ὠφελίμων βιβλίων, σχ. 16ον: σελ. 76 δρ. 0,40, 'Αθῆναι 1902 βασιλικὴ τυπογραφεία Ραφτάνη-Παπαγεωργίου).